

UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA

MAGISTERSKÉ
KOMBINOVANÉ STUDIUM
2014–2016

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Jana Hronová

**Mediální obraz kolektivizace zemědělství
Osudy kulaků v českém hraném a dokumentárním filmu**

Praha 2016

Vedoucí diplomové práce:

Mgr. Libor Svoboda, Ph.D.

JAN AMOS KOMENSKY UNIVERSITY PRAGUE

MASTER

COMBINED (PART TIME) STUDIES

2014–2016

DIPLOMA THESIS

Jana Hronová

**The collectivisation of agriculture in the media
Roles of villeins in Czech fiction and documentary movies**

Prague 2016

Diploma Thesis Work Supervisor:

Mgr. Libor Svoboda, Ph.D.

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená diplomová práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpala, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použitých zdrojů.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Praze dne 8. března 2016

Bc. Jana Hronová

Poděkování

Děkuji vedoucímu práce Mgr. Liboru Svobodovi, Ph.D., za dostatečnou trpělivost, odborné vedení, podněty a cenné rady, které mi do značné míry pomohly napsat a zpracovat diplomovou práci.

Anotace

Diplomová práce se zabývá komparací mediálního obrazu kolektivizace a zobrazením ve filmové a dokumentární tvorbě. Poukazuje na procesy kolektivizace zemědělství, které významně ovlivnily vývoj české vesnice a v padesátých letech zasáhly do života mnoha sedláků. Nastiňuje formaci sociálního, kulturního i hospodářského života sedláků. Zachycuje proměny zobrazování násilné kolektivizace československého venkova na filmových plátnech a televizních obrazovkách.

Teoretické poznatky jsou zkoumány prostřednictvím analýzy dokumentárních a hraných filmů, které byly na toto téma natočeny.

Klíčová slova

Dokumenty padesátých let 20. století, filmová rada, filmová tvorba, hraný film padesátých let 20. století, kolektivizace, kolektivizace zemědělství, kulturní politika KSČ, mediální obraz, osudy kulaků.

Motto

*„Kulak se zavře třeba pro jednu slepici nebo pro sto vajíček,
když to bude nutné!“*

(Vedoucí tajemník OV KSČ Poděbrady)

Annotation

The aim of the master thesis is to compare the image of the collectivization presented by media to what was filmed and shown in the movies. It refers to procedures of collectivization in agriculture in fifties and how it influenced lives of many peasants in the Czech villages. It captures the formation of social, cultural and economic life of the peasants and refers to the changes of how the violence of the collectivization in Czechoslovak countryside was displayed in cinema and television.

All of the theoretical information were obtained through an analysis of documents and films related to this topic.

Keywords

Collectivization, Collectivization of agriculture, cultural policy of the communist party, documents '50s, feature film '50s, film council, film production, medial image, the fate of the kulaks.

OBSAH:

ÚVOD.....	8
1 POČÁTKY KOLEKTIVIZACE VENKOVA A POZEMKOVÉ REFORMY V ČESKOSLOVENSKU.....	13
1.1 Selský rod a sociální reformy	14
1.2 Pozemková reforma po roce 1945.....	16
2 KOMUNISTICKÉ USPOŘÁDÁNÍ ZEMĚDĚLSKÉ VÝROBY	18
2.1 Košický vládní program	19
2.2 Vláda Národní fronty.....	21
2.3 Kolektivizace v SSSR	22
2.4 Kolektivizace ve východní Evropě	23
3 PRVNÍ FÁZE KOLEKTIVIZACE.....	25
4 KDO JE TO KULAK?	27
5 AKCE K - KULAK.....	29
6 DRUHÁ FÁZE KOLEKTIVIZACE	32
7 TŘETÍ FÁZE KOLEKTIVIZACE	34
8 PROPAGANDA A AGITACE NA VSI.....	36
8.1 Zemědělské noviny	36
8.2 Ideologická reklamní kampaň.....	37
9 MONITORING FILMOVÉHO PRŮMYSLU	39
9.1 Filmová rada	39
9.2 Obraz kinematografie po roce 1945.....	41
9.3 Znárodnění a následné řízení filmového průmyslu.....	42
10 PRODUKCE FILMŮ A CENZURA	43
11 FILMOVÁ A DOKUMENTÁRNÍ TVORBA.....	46
11.1 Obsahová identičnost filmových děl.....	47
11.2 Kolektivizace v hraném filmu.....	49
11.3 Kolektivizace v dokumentární tvorbě	59
11.4 Kolektivizace a seriál	61
12 SHRUTÍ.....	63
13 FILMOGRAFIE.....	65
ZÁVĚR	68
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	71
SEZNAM ZKRATEK	77
SEZNAM OBRÁZKŮ, TABULEK A GRAFŮ	78
SEZNAM PŘÍLOH	79

ÚVOD

Proces kolektivizace zemědělství významně ovlivnil vývoj české vesnice. V období čtyřicátých a padesátých let 20. století zasáhl do osudů mnoha sedláků a formoval jejich sociální, kulturní i hospodářský život.

Všichni sedláci s výměrou půdy nad 15 ha byli označeni za kulaky. Schopní hospodáři, kteří se tak ze dne na den stali vykořisťovateli.

Kolektivizace zemědělství s sebou nesla mnoho dnes nepředstavitelných praktik, jimiž se komunistický režim snažil zlomit odpor všech vrstev rolníků a především je donutit ke vstupu do nově vznikajících *Jednotných zemědělských družstev*¹. Násilné kolektivizaci se bránili i samotní členové komunistické strany a mnohdy i vedoucí představitelé obecní správy.

Tento proces také zanechal výrazné stopy v povědomí filmového diváka. Příběhy sedláků spolu s dalšími tématy tvořily kostru dramaturgického plánu začátku padesátých let. Zaměření na vesnické prostředí mělo za cíl poukázat na „bezproblémové“ vytváření velkých zemědělských družstev. Zneužití film jako prostředek masové komunikace, pro tyto účely, se výborně hodilo a osvědčilo na dlouhá desetiletí.

Cílem diplomové práce je komparace mediálního obrazu kolektivizace zemědělství v českém hraném a dokumentárním filmu. Zachycení různých forem represí, užívaných proti zemědělcům. Analýza vybraných snímků s danou tematikou poukazující na prorůstání komunistické ideologie do společnosti. Poznání, jaké filmy se točily o kolektivizaci v průběhu totalitních let a za jakých okolností se náhledy filmařů proměňovaly.

Práce je rozdělena do dvou částí. V první, teoretické, je vymezen obecný pojem a vlastní proces kolektivizace zemědělství, jak ve světě, tak na českém venkově. Tyto úvodní kapitoly zachycují dále celkovou politickou i hospodářskou situaci v Československu po druhé světové válce, věnují pozornost koaliční vládě Národní fronty a *Košickému vládnímu programu*,² ze kterého tato vláda vycházela.

¹ Dále pouze JZD.

² Dále pouze KVP.

Dále práce nastiňuje také hospodářskou situaci poválečného Československa a mechanismus tvorby a převzetí moci *Komunistickou stranou Československa*,³ především se zaměřením na otázku zemědělskou a procesy přechodu na kolektivní zemědělství. Popsány jsou zde jednotlivé etapy kolektivizačního procesu.

V druhé části je práce věnována mediální analýze filmografie, dále pak kulturním a sociálním proměnám kolektivizace ve filmové tvorbě. Na základě popisu a kritické analýzy filmové a televizní tvorby jsou v práci zachyceny i proměny dobových pohledů na kolektivizaci jako takovou. Odhalení stereotypů a vyzdvižení snímků, které se dobovému úzu alespoň částečně vymykaly.

Právě v souvislosti s uváděnými snímky bude pozornost zaměřena i na dramaturgická schémata, která byla vytvářena příslušnými orgány, měnicími se „dle potřeby strany“. V roce 1948 vznikla tzv. *Filmová rada*⁴ a současně i *Ústřední dramaturgie*⁵ a již v roce 1949 došlo k jejich transformaci, protože nesplňovaly požadavky politbyra.⁶ Samotný proces schvalování byl tedy komplikovaný nejen pro jednotlivé aktéry, ale i ze strany byrokratického aparátu.

Snímky jsou seřazeny a analyzovány po obdobích. Za prvé se jedná o období let 1948–1960, které je nejzásadnější. V této době filmy nebyly pouhou uměleckou reflexí, ale především nástrojem propagandy v aktuální problematice. Ohraničující rok 1948 s sebou přinesl komunistický puč a rok 1960 prohlášení Československé republiky za socialistickou. Třídní boj měl být vyhrán, a tudíž i kolektivizace venkova měla být úspěšně dokončena.

Druhým sledovaným obdobím jsou léta 1961–1970, kdy společnost, údajně plně socialistická, projevuje demokratizační tendence, pronikající i do vedení KSČ a vrcholící známým procesem tzv. pražského jara v roce 1968. V tom samém roce, v létě je však utnuto intervencí vojsk *Varšavské smlouvy*.

³ Dále pouze KSČ.

⁴ Dále pouze FR.

⁵ Dále pouze ÚD.

⁶ KLIMEŠ, Ivan. *Matka a dítě. Čtyřicet pět sekund dialogu v Usměvavé zemi* (1952). Klimeš, Ivan. In: *Illuminace. Časopis pro teorii, historii a estetiku filmu*. Praha: Národní filmový archiv 6, č. 4, (1994) s. 47-74.

Třetí část práce se zabývá snímky natočenými v letech 1971–1989, tedy poměrně dlouhým obdobím. Snímky na kolektivizační témata značně ubývají. Sedmdesátá a osmdesátá léta se také v natočených snímcích podstatně neliší.

Vyhledat materiál pro analýzu období 1981–1989 bylo nejobtížnější. Větší pozornost je věnována seriálovým počínům Československé televize, neboť se umělecké ztvárnění tématu kolektivizace přesouvá z kin na televizní obrazovku.

Fenomén jednotného zemědělského družstevnictví se s českým venkovem pojil již od konce 19. století. Tato tradice byla účelově zneužívána a deformována v období kolektivizace.

SOUČASNÝ STAV POZNÁNÍ

Tato kapitola pojednává o nastudovaných sekundárních zdrojích dat k danému tématu diplomové práce.

Zprvu je důležité podotknout, že autoři literatury na dané téma zpravidla působili v družstevním oboru a jejich práce jsou opřeny o statistické údaje nám obtížně dostupné, jelikož archiv⁷ zůstává dodnes neutříděný. Dále chybí utříděnější a podrobnější regionální monografie, která by mapovala průběh kolektivizace na vesnicích a v jednotlivých regionech.

Konkrétní fakta o tématu kolektivizace přinášejí následující publikace a monografie, které lze dělit na dva typy: na jedné straně zdroje se zaměřením na obecná fakta dějin Československa a na druhé straně zdroje líčící samotnou kolektivizaci zemědělství a osobní příběhy kulaků.

Pro centrální úroveň a také pro rozčlenění diplomové práce byla využita kniha Karla Jecha *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*, která vystihuje způsoby represí nařízených zákony v rámci procesů kolektivizace i příběhy samotných sedláků.⁸

Díličí studií, od které se práce také odvíjí, především v druhé části, je kniha Petra Slintáka a Hany Rottové, *Venkov v českém filmu 1945-1969: filmová tvář kolektivizace*.⁹

Dalším pramenem, který přispěl k prohloubení analýzy, je kniha Jaroslava Rokoského a Libora Svobody s názvem *Kolektivizace v Československu*.¹⁰

Od již zmíněného Karla Jecha je použit další zdroj s názvem *Soumrak selského stavu 1945-1960*.¹¹

Autor Jiří Urban ve své monografii *Venkov pod kolektivizační knutou: okolnosti exemplárního „kulackého“ procesu* čerpá z příběhů kulaků, skromných zemědělců jedné vesnice, kteří se právě pro své příkladné zemědělství stali obětí exemplárního procesu

⁷ Archiv Ústřední jednoty hospodářských družstev.

⁸ JECH, Karel. *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*. Praha: Vyšehrad, 2008, Moderní dějiny (Vyšehrad). ISBN 978-80-7021-902-7.

⁹ SLINTÁK, Petr, ROTTOVÁ, Hana. *Venkov v českém filmu 1945-1969: filmová tvář kolektivizace*. Praha: Academia, 2013, s. 22. Šťastné zítřky (Academia), 11578. ISBN 978-80-200-2303-2.

¹⁰ ROKOSKÝ, Jaroslav, SVOBODA, Libor. *Kolektivizace v Československu*. Praha: ÚSTR, 2013. ISBN 978-80-87211-96-0.

¹¹ JECH, Karel. *Soumrak selského stavu 1945-1960*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2001, s.18. ISBN 80-728-5010-5.

„vesnický boháč“ – „kulak“. Nutno podotknout, že práce autora Urbana je založena na bravurně zpracovaných pramenech z fondů.¹²

Další knihou, která také sleduje dramatické osudy v průběhu od padesátých let přes léta šedesátá, až do polistopadového „vyrovnání se se zločiny“ je, dvoudílná kniha Miloslava Růžičky, která detailně rozebírá příběhy kulaků z celé ČR.¹³

Příspěvkem k výše uvedené základně je i edice dokumentů s názvem *Zemědělské družstevnictví. Kolektivizace zemědělství. Vznik JZD*. Edice je uložena v Národním archivu (fondy Ministerstva zemědělství a ÚV KSČ).¹⁴

Zohledněny jsou dále také studie ve sborníku *Kolektivizace venkova v Československu 1948–1960. Zachycují opět jak obecné informace, tak i konkrétní příběhy kulaků*.¹⁵

Jak již bylo zmíněno výše, hlavním cílem této diplomové práce je vystihnout různé formy represí, které byly zachyceny v dokumentárním a hraném filmu padesátých let.

¹² URBAN, Jiří. *Venkov pod kolektivizační knutou: okolnosti exemplárního „kulackého“ procesu*. Praha: Vyšehrad, 2010, s. 121. Moderní dějiny (Vyšehrad). ISBN 978-80-7429-055-8.

¹³ RŮŽIČKA, Miloslav. *Vyhnaní: akce "Kulak" : zločin proti lidskosti!*. Česko: Miloslav Růžička, 2008. ISBN 978-80-254-6522-6.

¹⁴ JUNĚCOVÁ, Jiřina, PŠENIČKOVÁ, Jana (eds.). *Zemědělské družstevnictví. Kolektivizace zemědělství. Vznik JZD. 1948-1949*. Státní ústřední archiv, 1995. 211 s. (Edice dokumentů z fondů Státního ústředního archivu v Praze.). ISBN 80-85475-23-5.

¹⁵ BLAŽEK, Petr, KUBÁLEK, Michal (eds.). *Kolektivizace venkova v Československu 1948-1960 a středoevropské souvislosti*. Česká zemědělská univerzita, 2008, Bod (Dokořán). ISBN 978-80-7363-226-7.

1 POČÁTKY KOLEKTIVIZACE VENKOVA A POZEMKOVÉ REFORMY V ČESKOSLOVENSKU

Kolektivizace zemědělství představovala v dějinách tehdejšího Československa velmi zásadní proces. Historicky se odvíjela od politické situace, kdy zásadní vlivy měly dvě pozemkové reformy. V rámci procesu kolektivizace byli soukromí zemědělci nuceni převádět svůj majetek do JZD, měnit časem prověřený způsob hospodaření a také způsob života vlastních rodin. Ti neoblovní přitom byli různým způsobem ze strany totalitní moci perzekvováni. Celý proces kolektivizace má na svědomí tisíce zničených životů a lidských tragédií. Navíc mnohde podnítil i neblahé změny v krajině a celkovém rázu českého a moravského venkova.¹⁶

Před počátkem kolektivizace se v Československu nacházelo celkem 35 159 usedlostí, které byly označeny jako střední hospodářství, jejichž celková výměra byla 1 032 992 ha. V roce 1957 zůstalo ve stejné kategorii 1 251 usedlostí s výměrem 29 881 ha.¹⁷

První pozemková reforma přišla hned po první světové válce a byla upravena zákonem. Představitelé českého státu chtěli upravit vlastnické podíly, nechtěli nechat půdu šlechtě nebo cizincům. Vzhledem k tomu, že se jednalo o rozsáhlé množství půdy, trvala první reforma od roku 1919 do roku 1933. „*Reforma vzala do záboru velké rozlohy zemědělské a lesní půdy ve vlastnictví či jiné držbě šlechty, velkostatkářů, katolické církve, pozemkových spekulantů apod. a jen malou část toho uvolnila do poměrně výhodného přidělového řízení pro bezzemky a drobné zemědělce.*“¹⁸

Reformu iniciovala politicky silná Agrární strana, která sklízela velké zisky, avšak ztrácela polovičatým plněním původních slibů, neboť nastávalo i období machinací s půdou. V tomto období byl tzv. hlad po půdě, především z řad nejnižších zemědělských vrstev. „*K porušení zásad pozemkové reformy došlo mj. vytvořením a výhodným*

¹⁶ Ústav pro studium totalitních režimů: *Kolektivizace zemědělství* [online]. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2015 [cit. 2015-11-14]. Dostupné z: <http://www.ustrcr.cz/cs/kolektivizace-venkova-v-ceskoslovensku>.

¹⁷ BLAŽEK, Petr, KUBÁLEK, Michal (eds.). *Kolektivizace venkova v Československu 1948-1960 a střeoevropské souvislosti*. Česká zemědělská univerzita, 2008, s. 11. Bod (Dokořán). ISBN 978-80-7363-226-7.

¹⁸ JECH, Karel. *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*. Praha: Vyšehrad, 2008, s. 33. Moderní dějiny (Vyšehrad). ISBN 978-80-7021-902-7.

prodejem více jak dvou tisíc průměrně stohektarových tzv. zbytkových statků, jejichž prominentní majitelé se stali důležitou oporou hospodářských a politických záměrů agrární strany. ¹⁹

Agrární strana pak navenek vytvářela mylnou a nepřesnou iluzorní představu o pomyslné rovnosti všech, tedy velkých a malých, chudých a bohatých zemědělců. *„Politicky to znamenalo paralyzování revolučních nálad a zbrzdění sblížení sociálních vrstev rolníků a dělníků. Kvůli těmto okolnostem a formě prvorepublikové pozemkové reformy se na venkově konzervovaly malovýrobní formy hospodářství a vesnice si nadále zachovávaly v mnoha ohledech tradiční ráz.* ²⁰

Uplatnil se plán agrární strany rozdělit zákonem určené statky mezi menší zemědělce. Pozemková reforma ale nevyřešila dlouhodobé problémy zemědělské výroby, týkající se půdy. I po reformě zůstávalo mnoho nespokojených bezzemků a malých rolníků.

1.1 Selský rod a sociální reformy

Na vesnicích byl základním a tradičním pojmem selský rod, sídlící na statku neboli gruntu, který vyjadřoval poctivost a věrohodnost. Přestože statky zastoupené sedláky byly mnohdy zdrojem rozmanitých sociálních rozporů, jež vycházely ze složení jeho obyvatel, byly bezpochyby napříč generacemi považovány za tradiční a pevné. Statek čítal co do rozsahu mnoho polností, luk, lesů, dále také dobytka nebo domácího zvířectva. Veškerý život na statku fungoval ve vzájemné sounáležitosti, smysluplné stabilitě a to ekonomicky i ekologicky. Tradiční grunt byl soběstačný. Lidská osobní zkušenost a vlastní odpovědnost byla jedním ze základních zdrojů funkčnosti statku. Sedláci pracovali mimo jiné i jako zástupci různých spolků a sdružení na podporu selského stavu. Úspěšné selské hospodaření spočívalo také v tom, že sedláci umožňovali kvalitní vzdělání na rolnických nebo odborných školách svým potomkům,

¹⁹ JECH, Karel. *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*. Praha: Vyšehrad, 2008, s. 33. Moderní dějiny (Vyšehrad). ISBN 978-80-7021-902-7.

²⁰ SLINTÁK, Petr, ROTTOVÁ, Hana. *Venkov v českém filmu 1945-1969: filmová tvář kolektivizace*. Praha: Academia, 2013, s. 22. Šťastné zítřky (Academia), 11578. ISBN 978-80-200-2303-2.

kteří poté vnášeli do hospodaření nové pěstitelské a chovatelské postupy, a byli tak šířiteli moderního zemědělství a nových experimentů. Nemalý počet sedláků se v prvopočátku podílel i na zakládání družstev a to v dobré víře, že tato družstva budou vybudována na demokratických principech. Sedláci zastávali vůdčí pozici ve vesnici, ale nebyli stejně oblíbeni, protože řada maloročníků na nich byla existenčně závislá, někteří sedláci byli známi svou pýchou, lakotou nebo furiantstvím a povýšeným chováním vůči čeledníkům nebo chudším sousedům. *„Díky aktivitám v družstvu se rolníci také sblížili, učili se soucitu se sousedem či druhem v nesnázích, lépe si uvědomovali svou odpovědnost v rámci komunity. Družstevnictví bylo jakýmsi lékem, zmírňujícím jejich vrozenou nedůvěru k ostatním.“*²¹

Zakladatelé družstevnictví ani tak neusilovali o pomoc politických stran, ale věřili ve společné hospodaření na bázi principu svépomoci. Zakládáním sdružení osob za účelem společné práce v zemědělství si jeho členové určili i systém hospodaření. *„Mezi zakládajícími a novými členy se nečiní rozdílů a žádná kategorizace členů také nedisponuje nějakými výhodami, se všemi se jedná stejně. Každý člen by měl mít rovný podíl na řízení záležitostí družstva, nehledě na podíly, které vlastní, či na práci, kterou vykonává, ačkoliv tento princip je třeba v praxi někdy modifikovat, zejména v počátcích existence družstva.“*²²

²¹ FEIERABEND, Ladislav. *Zemědělské družstevnictví v Československu do roku 1952*. Volary: Stehlík, 2007, s. 18. ISBN 978-80-86913-03-2.

²² Tamtéž, s. 21.

1.2 Pozemková reforma po roce 1945

Po druhé světové válce se vyskytlo mnoho potíží a problémů, které bylo potřeba bez velkého odkladu řešit. Jedním z problémů byla i situace v zemědělství a na české vesnici. V celé Evropě se řešily vlastnické vztahy především k půdě a nemovitostem.

Další změnou v pozemkových vztazích byla pozemková reforma probíhající po druhé světové válce v letech 1945–1946. Souvisela právě se změnami, které probíhaly v Evropě. Vliv na kolektivizaci v Československu měly změny hlavně v Sovětském svazu, Rumunsku nebo Polsku. Politická situace po únoru 1948 a následných dalších deset let poté zasáhlo hospodářský vývoj českého venkova a zemědělství. Tvář české vesnice změnila kolektivizace celkem zásadně. Jednalo se o přeměnu tradičního hospodaření sedláků ve společné kolektivní hospodaření všech.

Hlavní roli v tzv. socializaci vesnice měla v padesátých letech politická situace, v níž se tehdy uplatňovala vedoucí síla KSČ. Vládnoucí třída usilovala všemi možnými prostředky přeměnit chod a ráz české vesnice. *„Komunisté se obávali, že by si agrární strana mohla prosadit cestu zpět k moci s přispěním svých družstev. Proto byli krátce po znovuosvobození odstraněni z odpovědných míst všichni členové agrární strany, byla pozastavena samospráva družstevních centrál a svazů a do jejich vedení byli dosazeni administrátoři z řad stran Národní fronty.“*²³

Velkou úlohu sehrál okresní tisk, který původně sloužil jako zájmové médium pro sedláky zemědělce, ale později se stal nástrojem propagace zakládání JZD. V nově vzniklých zemědělských družstvech viděli politici počátek velkovýroby a společného hospodaření.

Soukromé zemědělské hospodaření představovalo významnou část hospodářství a sedláci a drobní rolníci tak tvořili základ obyvatelstva české vesnice a na venkově zemědělské družstevnictví, což byly dobrovolné svépomocné organizované spolky, které byly postaveny na vzájemné solidaritě a zaručovaly sedlákům určitý druh ochrany jako například usnadnění odbytu vypěstovaných komodit. Sedláci sdružení ve spolcích si vzájemně poskytovali i morální pomoc, vše bylo založeno na bázi vzájemné

²³ FEIERABEND, Ladislav. *Zemědělské družstevnictví v Československu do roku 1952*. Volary: Stehlík, 2007, s. 58. ISBN 978-80-86913-03-2.

svépomoci. Dobrovolná zemědělská družstva byla mezi sedláky v oblibě díky své efektivitě, ale také demokratickému vedení.

Venkovská zemědělská družstva postupně vznikala v 19. století a jejich základním posláním bylo poskytování vzájemné výpomoci členům. A to v nejrůznějších směrech činnosti *„od spořitelén a záložén typu raiffeisenek a kámpeliček, které podporovaly lidovou tvořivost a umožňovaly výhodnou finanční pomoc, přes obstarávání nákupu průmyslových potřeb a odbytu vlastních výrobků, přes výstavbu a provozování některých spádových zpracovatelských podniků až po zprostředkování mechanizačních potřeb nebo zavádění elektřiny do vesnic.“*²⁴

²⁴ JECH, Karel. *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*. Praha: Vyšehrad, 2008, s. 35. Moderní dějiny (Vyšehrad). ISBN 978-80-7021-902-7.

2 KOMUNISTICKÉ USPOŘÁDÁNÍ ZEMĚDĚLSKÉ VÝROBY

Co vlastně znamená pojem kolektivizace? Obecně známým faktem je, že se jedná o proces, v jehož rámci byli tehdejší soukromí zemědělci zbaveni půdy a následně zařazeni do kolektivních hospodářství (kolchozů, sovchozů, JZD a státních statků).

Zrušení soukromého vlastnictví půdy, je jedním ze základních znaků marxismu. V *Komunistickém manifestu*, napsaném Karlem Marxem a Friedrichem Engelsem nalezneme vyvlastnění pozemkového majetku na prvním místě. Komunistická ideologie marxismus-leninismus pokládá rolníky – vlastníky půdy – za maloburžoazii určenou k likvidaci.²⁵

Kolektivizace ale nemá zdůvodnění v žádné marxistické politické teorii a byla vynucena pouze nutností ovládnout venkovské obyvatelstvo a zásobovat města levnou pracovní silou, byla součástí násilné industrializace.²⁶

Samotný akt násilné kolektivizace československého venkova je obecně spojován především s obdobím po únoru 1948, případně s dubnem 1945, kdy byla tzv. *Košickým vládním programem*²⁷ zakázána Agrární strana a vyhrála právě KSČ. Což byl jakýsi paradox, neboť do té doby se strana opírala o dělníky, kteří pracovali především v továrnách, tedy o chudší obyvatele měst. Tuto stranu posílil tehdy i post ministra zemědělství Júlia Ďuriše a přerozdělování pozemků po odsunutých Němcích a kolaborantech.

Důležitá byla asistence funkcionáře KSČ. V lidech tak vznikl dojem, že komunisté, nikoliv stát, dávají majetek, i přesto, že se jednalo o akci schválenou politickými stranami a samozřejmě i prezidentem Edvardem Benešem.²⁸

„Únor 1948 znamenal pro český národ takovou katastrofu, že její následky neseme dnes a ponese i další desetiletí bez ohledu na obecnou nechuť o letech 1948 – 1989 hovořit. Nenávistné surové násilí proti všemu nekomunistickému dostalo volný prostor, závist a zloba

²⁵ MARX, Karl, ENGELS, Friedrich: *Komunistický manifest: podle prvního vydání Komunistického manifestu v Čechách*, Otakar II., Praha 2000, s. 51.

²⁶ TOTALITA.cz [online]. ©1999-2016 [cit. 2016-02-05]. Dostupné z: <http://www.totalita.cz/vysvetlivky/kolektivizace.php>

²⁷ Dále pouze KVP.

²⁸ Historie.cz [online]. © Česká televize, 2016 [cit. 2016-02-05]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10150778447-historie-cs/208452801400003-ukradena-puda>

se mohly plně realizovat. Skalní komunisté se zmocnili zbraní, vytvořili tzv. lidové milice a všemocné akční výbory. Armáda, bezpečnostní sbory, nekomunistické strany a ostatní organizace byly, jak se ukázalo, zcela ochromeny dlouholetou komunistickou infiltrací. Legitimace KSC, sprostota a špína za nehty i na charakteru se staly podkladem pro další životní kariéry. Vyděšení lidé začali nosit čepice a šátky. Sekretariáty KSC zahájily prostřednictvím akčních výborů čistky. Desetitisíce lidí byly vyhozeny z práce, armády, bezpečnostních sborů, vysokých škol, úřadů i vedoucích míst všeho druhu. Státní hranice se uzavřely. A komunisté jákali!²⁹

2.1 Košický vládní program

Jednalo se konkrétně o první programový dokument koaliční vlády Národní fronty Čechů a Slováků. KVP vycházel z březnových jednání v Moskvě a k jeho slavnostnímu vyhlášení došlo 5. dubna 1945 v Košicích.

Tento dokument obsahoval tak hluboké a rozsáhlé společenské změny, že nastolil základ nového, lidově demokratického režimu. Dokument, který měl zajistit rychlou obnovu zemědělství a celého národního hospodářství. Dokument o šesnácti kapitolách, zahrnující otázky politické, hospodářské, sociální i kulturní.

Podle tohoto dokumentu mělo Československo sledovat politickou linii Sovětského svazu. „Vláda bude od počátku uplatňovat praktickou součinnost se Sovětským svazem, a to ve všech směrech – vojensky, politicky, hospodářsky, kulturně... Vláda oceňujíc výjimečné zásluhy Rudé armády o naše osvobození... chce ještě více upevňovat bojovou spolupráci čs. armády s Rudou armádou a vidí v ní vzor pro budování nové, skutečně demokratické, antifašistické čs. armády.“³⁰

Jedenáctá kapitola KVP týkající se zemědělské otázky slibovala konfiskaci půdy nepřátel a zrádců, která měla být skrze Národní pozemkový fond předána do rukou

²⁹ RŮŽIČKA, Miloslav. *Vyhnanci: akce "Kulak": zločin proti lidskosti!*. Česko: Miloslav Růžička, 2008. ISBN 978-80-254-6522-6.

³⁰ SOVADINA, Jiří Sovadina. *Moderní dějiny: Rubrika: Pretotalitní Československo v letech 1945-1948: Košický vládní program (5. 4. 1945)* [online]. Občanské sdružení PANT, 2009, 10.2.2012 14:34 [cit. 2016-02-02]. Dostupné z: <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/kosicky-vladni-program-5-4-1945/>

československých občanů, přednostně těch, kteří se vyznamenali v národně osvobozené boji: jako partyzáni, vojáci, „podzemní“ národní pracovníci, oběti teroru aj.³¹

O jakémkoli znárodnění se KVP výslovně nezmiňuje, i přestože s ním bylo počítáno. Ekonomická část programu zdůrazňovala několik hlavních bodů: urychleně obnovit národní hospodářství zpustošené válkou, položit základy nové politiky ve prospěch všeho pracujícího lidu a pod národní správu převést veškerý majetek všech zrádců a kolaborantů.

KVP vycházel tedy v podstatě ze zásady, že lid je jediný zdroj státní moci. Načež v obcích a okresech vznikly nové orgány státní a veřejné správy – národní výbory. Tyto výbory měly ve své působnosti spravovat všechny veřejné záležitosti a dbát vedle ústředních orgánů o veřejnou bezpečnost.

KVP se v rukou KSČ stal bičem na ostatní strany spolu s ní zapojené do Národní fronty. Komunisté tak v následujícím období oficiálně nebojovali o moc, nýbrž jen o důsledné plnění tohoto programu.³²

Zprvu svou pozornost v rozvoji hospodářství věnovali spíše tovární výrobě a dělníkům, nicméně za pomoci zvoleného ministra zemědělství Ďuriše se jim nenásilně podařilo vniknout na vesnici. Přesvědčovali zemědělce, že v nové éře půjdou cestou zemědělské malovýroby. Komunisté rozdělávali a parcelovali půdu po vzoru Sovětského svazu, kde vznikaly v rámci reformy takzvané kolchozy. Svůj plán zakládání jednotných zemědělských družstev uskutečňovali na základě platné nové ústavy ze dne 9. května roku 1948, která výslovně stanovila, že „nejvyšší přípustná výměra půdy, která smí být v soukromém vlastnictví jednotlivce nebo spoluvlastníků nebo společně hospodařící rodiny, je 50 hektarů, a že soukromé vlastnictví půdy je u zemědělců, kteří na ní sami pracují, do výměry 50 hektarů zaručeno.“³³

³¹ SOVADINA, Jiří. *Moderní dějiny: Rubrika: Pretotalitní Československo v letech 1945-1948: Košický vládní program (5. 4. 1945)* [online]. Občanské sdružení PANT, 2009, 10.2.2012 14:34 [cit. 2016-02-02]. Dostupné z: <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/kosicky-vladni-program-5-4-1945/>

³² VYKOUPILO, Libor. *Slovník českých dějin. 2., přeprac. a dopl. vyd.* Brno: J. Zirkus, 2000. s. 280. ISBN 80-902-7820-5.

³³ JECH, Karel. *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy.* Praha: Vyšehrad, 2008, s. 53. *Moderní dějiny* (Vyšehrad). ISBN 978-80-7021-902-7.

Po vítězných volbách předložil ministr zemědělství Julius Ďuriš osnovu šesti zákonů, tzv. *Ďurišovy zákony*:

1. Zákon o revizi pozemkové reformy, provedené podle zákona záborového a právních předpisů jej provádějících;³⁴
2. Zákon o technicko-hospodářských úpravách pozemků (scelovací zákon);
3. Zákon o myslivosti;
4. Zákon o zaknihování přídělů ze zkonfiskovaného a jiného zemědělského majetku a o zajištění úhrad za přidělený majetek;
5. Zákon o zajištění zemědělského výrobního plánu;
6. Zákon o úpravě dělení zemědělských podniků v pozůstalostním řízení a o zamezování drobení zemědělské půdy.³⁵

2.2 Vlása Národní fronty

Představitelé zahraničního odboje na moskevských jednáních v březnu 1945 provedli velmi ráznou redukci oproti předválečné stranické roztržitosti. Plán prezidenta Beneše, o systému tří stran, a to levicové, zahrnující všechny socialistické strany, dále strany středu, jejímž základem by byla Československá strana lidová, a strany pravice (základem měla být bývalá Agrární strana), narazil na odpor KSČ, která se odmítla sloučit se socialistickými stranami a také se chtěla dostat k pozicím Agrární strany.³⁶

V českých zemích působily v rámci Národní fronty³⁷ čtyři strany české:

- Československá sociálně demokratická strana dělnická;

³⁴ Hlavní zásady nových zákonů připravených ministerstvem zemědělství z roku 1946: Dle nařízení o pozemkové reformě vydaném v letech 1919 a 1920 měla být zabrána šlechtická a velkostatkářská půda za náhradu. Využívána měla být pro státní a veřejné účely a část odprodána malozemědělcům. I přesto, že byla zabrána, nebyla převzata a zůstala v rukou velkostatkářů, ze zabraných 1 300 000 ha se do rukou menších zemědělců dostalo jen 640 000 ha zemědělské půdy. Z lesní půdy byla rozdělena jen jedna šestina.

³⁵ JECH, Karel. *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*. Praha: Vyšehrad, 2008, s. 52. Moderní dějiny (Vyšehrad). ISBN 978-80-7021-902-7.

³⁶ VACULÍK, Jaroslav. *České menšiny v Evropě a ve světě*. 1. vyd. Praha: Libri, 2009. ISBN 80-210-3832-2.

³⁷ Dále pouze NF.

- Československá strana lidová;
- Československá strana národně socialistická;
- Komunistická strana Československa.³⁸

Strany neměly dovolenou volnou tvorbu nad rámec základny, takže neexistovala žádná opozice proti NF. Nekomunistické strany viděly v NF zejména orgán koaliční politiky a považovali NF v podstatě za provizorium na přechodnou dobu. Výše zmíněné strany NF musely zpracovat a zveřejnit svůj program a návrhy osnov. Precizně vypracované programy ostatních stran se nebraly v potaz, neboť v parlamentních volbách roku 1946 KSČ zvítězila se 40 % hlasů a dostala se tak k moci.³⁹

2.3 Kolektivizace v SSSR⁴⁰

Sovětské Rusko mělo otázku kolektivizace nastoleno od samého začátku totalitního režimu. Nastolení otázky kolektivizace upravovaly pozemkové zákoníky, právní předpisy a rozhodnutí jako například *Usnesení strany a vlády SSSR z roku 1927 o kolchozech a sovchozech* nebo *Všeobecné zásady užívání a hospodářsko-technické úpravy půdy* z roku 1928.⁴¹

Následovala mohutná represe spojená s násilnou likvidací „kulaků“ a urychlené vytvoření kolchozního systému zemědělství. Na prvního máje 1930 byla Stalinem vyhlášena povinná kolektivizace a likvidace dvou milionu kulaků s rodinami. Zároveň se „dušoval“ sliby pomoci dosáhnout chudým rolníkům-bezzemkům na dům, záhumenek,

³⁸ ŽALOUDEK, Karel. *Encyklopedie politiky*. 3., přeprac. a aktualiz. vyd. Praha: Libri, 2004. ISBN 80-727-7209-0.

³⁹ *Totalita.cz: volby 1946* [online]. ©1999-2016 [cit. 2016-02-02]. Dostupné z: http://www.totalita.cz/volby/volby_1946.php

⁴⁰ Svaz sovětských socialistických republik vznikl v roce 1922 na základě Deklarace o vytvoření SSSR z 30.12.1922 jako nástupce (na většině území) ruské říše spojením jednotlivých sovětských republik utvářených postupně i anexí po říjnové revoluci 1917.

⁴¹ ROKOSKÝ, Jaroslav, SVOBODA, Libor. *Kolektivizace v Československu*. Praha: ÚSTR, 2013. ISBN 978-80-87211-96-0.

stáj a povoz, a také veškerý příjem z produktů, které vypěstují a prodají sami. Byly to však pouze sliby, jež zůstaly nevyplněny.

Po uplynutí dvou let kolektivizace v SSSR tento generální tajemník Komunistické strany Sovětského svazu a jeden z nejkrutějších diktátorů v dějinách lidstva s hrdostí oznámil, že bylo odstraněno 1 803 392 kulaků.⁴²

2.4 Kolektivizace ve východní Evropě

Po 2. světové válce byla kolektivizace prováděna ve všech satelitních zemích SSSR. Ve východní Evropě nebyla kolektivizace povinná v Jugoslávii. Od programu bylo upuštěno v Polsku a v Maďarsku.⁴³

Vyšší výkon zemí s privátním zemědělstvím než zemí se socializovaným zemědělstvím je patrný ve většině růstových opatření, zejména od let padesátých, kdy Polsko a Jugoslávie opustily kolektivizaci.

Tabulka 1 prezentuje klíčové údaje ročních výnosů kusů hospodářských zvířat na maso, mléko a vejce. Maso je měřeno v tabulce na jedno prase živé hmotnosti, mléko na jednu krávu v litrech a počet vajec na jednu slepici. Údaje za rok 1973 jsou předběžné vypočteny ze statistických ročenek.

⁴² TOTALITA.cz [online]. ©1999-2016 [cit. 2016-02-05]. Dostupné z: <http://www.totalita.cz/vysvetlivky/kolektivizace.php>

⁴³ Tamtéž.

Tabulka 1: Roční výnosy kusů dobytka, mléka a vajec

	<u>Prewar</u>	<u>1954-56</u>	<u>1960-62</u>	<u>1965-67</u>	<u>1971-73</u>
<u>Meat per Pig in Kilograms of Live Weight:</u>					
Bulgaria	135	117	88	113	118
Czechoslovakia	132	96	97	16	132
East Germany	133	95	93	112	120
Hungary	152	98	112	120	140
Poland	79	78	86	92	102
Romania	129	78	88	92	105
Yugoslavia	86	91	95	110	122
West Germany	99	110	153	160	175
<u>Milk per Cow in Liters:</u>					
Bulgaria	450	648	1,358	1,864	2,010
Czechoslovakia	2,004	1,606	1,800	2,069	2,644
East Germany	2,549	2,341	2,557	3,079	3,500
Hungary	1,856	1,760	2,158	2,328	2,372
Poland	1,760	1,763	2,076	2,257	2,980
Romania	965	1,024	1,345	1,621	1,900
Yugoslavia	789	1,052	1,083	1,196	1,210
West Germany	2,489	2,957	3,389	3,666	3,920
<u>Eggs per Hen in Number :</u>					
Bulgaria	73	76	88	99	104
Czechoslovakia	124	96	106	150	192
East Germany	170	112	131	148	180
Hungary	66	75	82	97	120
Poland	71	86	94	96	175
Romania	56	68	84	91	112
Yugoslavia	70	60	62	76	102
West Germany	108	125	151	202	240

Zdroj:⁴⁴

⁴⁴ FRANCISCO, Ronald A, Betty A LAIRD a Roy D LAIRD. *The Political economy of collectivized agriculture: a comparative study of communist and non-communist systems*. New York: Pergamon Press, c1979. 226 page. ISBN 00-802-3880-7. Dostupné také z: <https://books.google.cz/books?id=CwnLBAAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=cs#v=onepage&q&f=false>

3 PRVNÍ FÁZE KOLEKTIVIZACE

První etapa kolektivizace se soustřeďuje do let 1949–1953, kdy jednáním zástupců tehdejší komunistické strany, která měla v prvních třech letech po válce vůdčí slovo, došlo k rychlému zakládání jednotných zemědělských družstev.

Program združstevňování zemědělské výroby byl tedy vyhlášen na IX. sjezdu KSČ roku 1949 (viz Obrázek 1) a postupně uskutečňován během padesátých let. Dne 23. 2. 1949 byl také přijat zákon o JZD. Cílem bylo učinit ze svobodných rolníků státní zaměstnance a v rámci likvidace selského stavu je připravit o vlastnictví půdy.⁴⁵

Zemědělci byli ubezpečováni, že komunistická strana zachová malé a střední podnikatele a bude zemědělce podporovat, že cesta k socialismu bude cestou demokratickou. Všemi možnými prostředky se komunisté snažili získat důvěru veřejnosti a tím i následně voliče své strany. Plánovitě se svými hesly a agitací pronikli mezi zemědělce, a když se jim tak podařilo posílit svou politickou moc a získali zemědělce na svou stranu, začali bezvýhradně uplatňovat svůj mocenský monopol.⁴⁶

Došlo k tomu, že po získání moci se komunisté opět přihlásili k původní koncepci zakládání jednotných zemědělských družstev po vzoru Sovětského svazu. Vyhlášení kolektivizace zemědělství a demonstrování úspěšných výsledků ze zahraničí bylo pouhou obrácenou stranou tamních zločinů a represivních praktik, ke kterým v zahraničí došlo. Při zakládání prvních družstev byla vítána účast všech zemědělců, malých i větších, bez ohledu na velikost jejich statků.

Byla družstva, která v počátcích neměla ani půdu ani výrobní prostředky, kterými by hospodařila. Tlak komunistů na vstup zemědělců do družstev vzrůstal. Zámožnější hospodáři nechtěli vstupovat paušálně do družstev, bránili se. V této překotné fázi kolektivizace byl na sedláky vyvíjen tlak, byly jim určeny zvýšené dodávky zemědělských produktů.

Sedláci a gazdové byli v této době komunisty chápáni jako vykořisťovatelé a úhlavní nepřátelé. Proto také místo označení sedlák, který byl přirozenou autoritou a navozoval sepětí s vesnicí, byl používán termín „vesnický boháč“, neboť tím byla

⁴⁵ TOTALITA.cz [online]. ©1999-2016 [cit. 2016-02-05]. Dostupné z: <http://www.totalita.cz/vysvetlivky/kolektivizace.php>

⁴⁶ ŠPERK, Jan. *Kolektivizace v ČSR: Vznik JZD a jejich vývoj v 50. letech 20. století* [online]. In: 2012 [cit. 2015-11-18]. Dostupné z: <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/kolektivizace-v-csr/>

zakotvena představa odpuzujícího člověka, který nahromadil majetek a jmění z práce zemědělských dělníků a proletářů. Pro ostatní byla navozena představa, že právě takto nabytý majetek má být dán do společného užívání všech. Snaha komunistů byla centrálně řídit, proniknout a dohlížet na chod zemědělství a vesnice.

Obrázek 1: IX. Sjezd KSČ roku 1949

Zdroj:⁴⁷

⁴⁷ *Moderní dějiny: IX. sjezd Komunistické strany Československa ve fotografii* [online]. [cit. 2016-03-03]. Dostupné z: <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/ix-sjezd-komunisticke-strany-ceskoslovenska-ve-fotografii/>

4 KDO JE TO KULAK?

Za „doslovný“ překlad se často uvádělo slovo „*pěst*“. Pochází ještě z období před první světovou válkou, kdy na základě reformy zemědělství dostávali někteří ruští sedláci větší výměru půdy. Díky černému trhu se jim v období první světové války a za období ruské občanské války podařilo zbohatnout a pozvednout ruské zemědělství natolik, že mělo přebytky a mělo dokonce oprávnění zemědělskou produkci vyvážet. Na sklonku dvacátých let byli označeni za třídní nepřátele a likvidováni jako třída.

Slovem „kulak“ označil Lenin ve svém díle *Vývoj kapitalismu v Rusku* z roku 1899 velkého zemědělce ve snaze rozdělit venkovské obyvatelstvo do tříd. Kulaci měli vykořisťovat seredňaky (střední rolníky) a bedňaky (chudé rolníky) půjčkami a námezdní prací. Slovo kulak, kterým Lenin pojmenoval bohaté sedláky, původně označovalo hanlivý výraz pro lidi zabývající se lichvou. Bohatí sedláci nebyli ve vesnici vnímáni jako vykořisťovatelé, naopak to byli většinou nejváženější obyvatelé působící ve správě obce. Byli ve skutečnosti přirozenými vůdci obce a uznávanými „stařešiny“. Opravdu bohatých rolníků však bylo na ruském venkově málo, před rokem 1917 si námezdní sílu pronajímala jen 2 % rolnických rodin.⁴⁸ Užíváním pojmu „kulak“ se rozšířilo v souvislosti se Stolypinovou agrární reformou po roce 1906. Svého plného významu nabyl v sovětském NEPu,⁴⁹ kdy bylo kulactvo jako třída zlikvidováno.⁵⁰

V českém ani slovenském jazyce pro označení „*kulak*“ není vhodný ekvivalent. Komunističtí funkcionáři se tedy snažili najít negativně zabarvený výraz, který by tyto sedláky přímo vystihoval. Jako nejvhodnější termín byl nakonec použit „vesnický (dedinský – slovensky, pozn. aut.) boháč“ a samotné slovo kulak se také ujalo díky častému opakování v politických projevech a v tisku. Nutno uvést, že nebylo zcela jasné, jak tuto uměle vytvořenou třídu identifikovat.

⁴⁸ FIGES, Orlando. *Lidská tragédie: ruská revoluce 1891-1924*. Vyd. 1. Praha: BETA Dobrovský, 2005, s. 111, ISBN 80-862-7872-7.

⁴⁹ Nová ekonomická politika (NEP) Politika omezeného soukromého podnikání zahájená sovětskou vládou v březnu 1921 po 10. sjezdu komunistické strany. Tento nový plán vyhlásil Lenin z tribuny 10. sjezdu strany 15. března 1921. NEP byl především agrární program, dále se týkal obchodu a některých odvětví průmyslu. NEP byl opuštěn v roce 1929.

⁵⁰ JECH, Karel. *Soumrak selského stavu 1945-1960*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2001, s.18. ISBN 80-728-5010-5.

Označení „vesnický boháč“ byla kategorie všech zemědělců, jejichž výměra půdy byla nad 20 ha. Rozděleny byly i typy půd. Řepařská oblast se pohybovala v rozmezí dokonce od 8 ha výše, v obilnářské se jednalo o rozlohu od 10 ha. Kdo pěstoval pouze brambory, tomu stačilo více než 12 ha, v pícninářské oblasti pak kolem 15 ha.⁵¹

Pokud měl zemědělec živnost nebo podnikal v nějakém speciálním odvětví,⁵² mohl být taktéž označen za kulaka.

Dobová literatura uvádí, že je „vesnický boháč pijavice vesnice. Vykořisťuje cizí námezdní síly, půjčuje drobným a středním rolníkům peníze, potahy, aby si je zavázal a pak je donutil splácet tento dluh dřinou na jeho polích.“⁵³

Ale to ještě nebylo vše, jak se v té době bylo možné stát ze dne na den kulakem. Mohl se jím stát i sedlák s menší výměrou pozemků, který provozoval živnost, třeba pohostinství, mlýn, obchod, nebo se věnoval ovocnářství, vinařství či chmelařství a potřeboval námezdní pracovní sílu. A konečně mohli být za vesnického boháče označeni ti, kteří v poválečných letech dali do pořádku polorozpadlé statky a zanedbaná pole v pohraničí. Vlastně lze říci, že komunisté bezostyšně nazvali kulakem každého nepohodlného samostatně hospodařícího rolníka, který nechtěl vstoupit do JZD, a to bez ohledu na jeho majetek.⁵⁴

⁵¹ ROKOSOVÁ, Šárka. Administrativní opatření - jedna z forem perzekuce sedláků komunistickým režimem. In: *Securitas imperii: Sborník k problematice vztahů čs. komunistického režimu k „vnitřnímu nepříteli“*, Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu 10, (2003) s. 147-194.

⁵² Například vinařství nebo chmelařství.

⁵³ MEZULIÁNIK, Miroslav: *Vesnický boháč – pijavice vesnice*. Knihovna JZD, sv. 18, Praha 1951.

⁵⁴ KOVÁŘ, Pavel. *Otec kulak, syn zelený baron: [příběh Haškova selského rodu a obrázky ze života Úhonic]*. Praha: Riopress, 2004. ISBN 80-862-2179-2.

5 AKCE K - KULAK

Počátkem padesátých let, kdy se dá předpokládat jakýsi „boom“ procesu kolektivizace, byl spuštěn tzv. případ *Babice*. Jednalo se o vyšetřování trojnásobné vraždy funkcionářů, při němž proběhlo několik procesů a bylo odsouzeno 107 lidí, z toho 11 k trestu smrti. Svě zpracování celé události nabídli sami komunisté prostřednictvím seriálu *Třicet případů majora Zemana*, dílem desátým, nazvaným *Vrah se skrývá v poli*.⁵⁵

Na podzim roku 1951 došlo na základě celostátně vydané zákonné směrnice k postupné a systematické likvidaci selského stavu. Autory směrnice byli tehdejší politici, tři ministři, a to vnitra Václav Nosek, národní bezpečnosti Ladislav Kopřiva a spravedlnosti Štefan Rais, kteří se podíleli na textu a formě dokumentu. Výsledkem byla Akce K – kulak.⁵⁶

Komunisté se po vzoru tehdejšího Sovětského svazu snažili o zlikvidování sedláků a celkové zprůmyslnění vesnice. Úkolem bylo hledání takzvaných vesnických boháčů, a tedy i třídních nepřátel, proti kterým byla akce zaměřena. Především se jednalo o sedláky, ale prakticky o každého, kdo nechtěl vstoupit do družstva. Pojmenování vesnického boháče vycházelo a bylo přejímáno ze sovětské literatury, kdy označení „kulak“ znamenalo název pro samostatného bohatšího zemědělce. Později se název začal objevovat s přívlastky *skrblik*, *držgrešle* nebo *křeček*. Brzy se ukázalo, že „*termín vesnický (dědinský) boháč i kulak měly nejen pro funkcionářský aktiv, ale i pro širší veřejnost dostatečně hanlivý náboj schopný citově podněcovat závist a nenávist vůči větším a zámožnějším hospodářům, přičemž kulak svým nečeským a neslovenským původem dodával příslušnému nositeli punc čehosi cizorodého.*“⁵⁷

⁵⁵ *Případ Babice* [online]. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2008, 2008 [cit. 2015-12-27]. Dostupné z: <http://www.ustrcr.cz/cs/pripad-babice>

⁵⁶ JECH, Karel. *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*. Praha: Vyšehrad, 2008, s. 126. Moderní dějiny (Vyšehrad). ISBN 978-80-7021-902-7. Pro odlišení od jiné Akce K, jejíž náplní byla v roce 1950 likvidace klášterů, se u protiselské akce vkládalo do závorčky přízvisko kulak nebo kulaci. Na Slovensku se některé aktivity tohoto druhu zahrnovaly i do širší Akce B (tj. buržoazie).

⁵⁷ JECH, Karel. *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*. Praha: Vyšehrad, 2008, s. 60. Moderní dějiny (Vyšehrad). ISBN 978-80-7021-902-7.

V této době byly sedlákům podle hektarů nařizovány předepsané dodávky masa, obilí nebo mléka, které museli povinně odvádět. Dodávkovou povinností však byli zatíženi v nesplnitelné výši, a tak se stalo, že nebyli schopni odvádět určené množství. V případě nesplnění hrozila sankce a sedláci byli souzeni, vězněni, perzekuováni a vystěhováni ze svých obydlí a statků, mnohdy i na druhý konec republiky nebo do pohraničí. Mezi vesničany byla manipulativně rozšiřována teorie, že vesnický boháč je původcem sváru, a že může za nedostatek masa, mléka, obilí, které na trhu chybí. Mnohdy bylo demonstrativně ukázáno, že sedlák je roven křečkovi, který si střeží a schovává produkty jen pro svou potřebu.

„*Akce K – Kulak*“ vnesla na vesnici strach, bolest, ponížení, jehož výsledkem byla i lhostejnost a nezájem si pomáhat, tak jako tomu bylo v minulosti. Komunisté se všemožně snažili vykonstruovat formou lži a polopравd ujištění, že vesnický boháč neboli kulak, je hlavní nepřítel pracujícího lidu a brání cestě k blažené a příznivé budoucnosti.

Předzvěsti „*Akce K – Kulak*“ se staly události v obci Babice na Třebíčsku, které velmi zásadně ovlivnily nástup i celý průběh akce. V obci Babice byla v létě roku 1951 svolána komunistická schůze do místní školy, kde v průběhu schůze byli ozbrojenými muži, kteří sem vtrhli, zastřeleni tři komunističtí funkcionáři obce. Vedoucí komunistická strana tuto trojnásobnou vraždu funkcionářů velmi obratně využila ve svůj prospěch v právě probíhající kolektivizaci. Ať už byla akce posuzována jako zločin, či jako spontánní dílo vyšinutých jednotlivců, jednalo se každopádně o chladnokrevný zločin, který byl od samého počátku maximálně zainteresován totalitními strukturami. Státní bezpečnost tak měla záminku pro rozsáhlé zatýkání politicky nevhodných osob.⁵⁸ Bylo rozpoutáno rozsáhlé zatýkání sedláků, nepřátel a odpůrců již započatého kolektivizačního procesu. Nutné dodat, že babický případ, ačkoli prošel soudním procesem, nebyl nikdy zcela dořešen a dodnes vyvstávají nezodpovězené otázky související se třemi vraždami.

Na mnoha dalších místech republiky se konaly zastrašující soudní procesy, mnohdy s vykonstruovaným dějem, jejichž výsledkem bylo odsouzení mnoha lidí k doživotním trestům vězení. Vykonány byly i tresty smrti. Celé rodiny byly vystěhovány a přesídlovány, třeba až na druhý konec republiky. Veškerý majetek těchto rodin byl

⁵⁸ JECH, Karel. *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*. Praha: Vyšehrad, 2008, s. 104. Moderní dějiny (Vyšehrad). ISBN 978-80-7021-902-7.

zkonfiskován, zabaven ve prospěch komunistického státu. Na podobném principu se odehrály další procesy například jihlavský. „*Vlastní proces, při němž bylo 12.–14. července 1950 v jihlavském Dělnickém domě za přísných bezpečnostních opatření souzeno za velezradu a sabotáže čtrnáct lidí, z nichž polovina také za vraždu, střídavě zhlédlo asi 1200 diváků.*“⁵⁹

Seznamy kulaků z let 1952–1953 se staly základním podkladovým materiálem, který se používal při zdůvodňování o vykázání sedláka a jeho rodiny z obce a okresu. Dále byly seznamy použity i pro vylučování dětí sedláků ze škol. Jestliže se někdo ocitl v tomto kulackém seznamu, často s přívlastky „neplnič“, „škůdce“ či „nepřítel“, a byl-li seznam vyvěšen na obecní tabuli nebo uveřejněn v regionálním tisku, pak byl takový člověk prezentován jako ten, kdo nepatří do vesnického společenství. Touto demagogií bylo mnoho rodin odkázáno na okraj vesnice a předurčeno k následnému vyhnání.⁶⁰

⁵⁹ JECH, Karel. *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*. Praha: Vyšehrad, 2008, s. 106. Moderní dějiny (Vyšehrad). ISBN 978-80-7021-902-7.

⁶⁰ Tamtéž, s. 154.

6 DRUHÁ FÁZE KOLEKTIVIZACE

Start a rychlost druhé vlny „*Akce K – kulak*“ přinesly značnou naléhavost řešení některých hospodářských a politických problémů. Zásahy z centra měst byly v prioritním popředí při řešení těchto vlivů.⁶¹

S nástupem druhé fáze kolektivizace vyvstaly samozřejmě i problémy finančního rázu, které souvisely s přesídlováním a umístováním vystěhovaných rodin. „*Do své obce se nesměli vrátit. Někteří nesměli pobývat ani v okrese. Do konce dubna 1953 bylo vystěhováno 1077 rodin.*“⁶²

Další problém nastal i v úpadku zemědělských usedlostí, kde chyběly dosavadní pracovní síly. Zemědělství trpělo. Nedostatek pracovních sil zapříčinil, že najednou nebylo nikoho, kdo by obdělával onu konfiskovanou půdu, na níž vázly „kulacké“ výrobní a dodávkové úkoly.⁶³

Začalo se se sčítáním ztrát, jež byly způsobeny v první polovině padesátých let v produkčně vyspělém vnitrozemí. Nesmírné, převeliké ztráty právě v kategorii závodů selského typu.⁶⁴ V kategorii, kde hospodáři byli po řadu let nuceni k rezignaci na soukromé hospodaření, tzv. „rozkulačování“, věznění, vystěhování, převádění do průmyslových, těžebních či stavebních odvětví a jinak nevybíravě vytrhávání z jim vlastního prostředí a profesního působení.“⁶⁵ Dalším hrozícím jevem, který proplul s touto situací na povrch, byl i nedostatek potravin.

V roce 1953 se prezidentem republiky stal Antonín Zápotocký, za jehož působení, došlo ke značnému doznívání *Akce K*. Situaci ovlivnila květnová amnestie, kdy zemědělci vystoupili z JZD, ale i měnová reforma z června 1953. „*Před hrozícím výbuchem sociálního napětí vyhlásila v září 1953 komunistická vláda snížení maloobchodních cen spotřebního zboží, zároveň byly zvýšeny výkupní ceny zemědělských*

⁶¹ JECH, Karel. *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*. Praha: Vyšehrad, 2008, s. 174. Moderní dějiny (Vyšehrad). ISBN 978-80-7021-902-7.

⁶² KAPLAN, Karel. *Nekrvavá revoluce*. 1. vyd. v ČSFR. Praha: Mladá fronta, 1993, s. 233, fot. příl. Archiv (Mladá fronta). ISBN 80-204-0145-8.

⁶³ URBAN, Jiří. *Venkov pod kolektivizační knutou: okolnosti exemplárního „kulackého“ procesu*. Praha: Vyšehrad, 2010, s. 121. Moderní dějiny (Vyšehrad). ISBN 978-80-7429-055-8.

⁶⁴ Pěstování kvalitního obilí, cukrovky či dalších technických plodin, zeleniny, ovoce aj.

⁶⁵ JECH, Karel. *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*. Praha: Vyšehrad, 2008, s. 180. Moderní dějiny (Vyšehrad). ISBN 978-80-7021-902-7.

produktů. “Řada ústupků, které udělala vláda, měla za výsledek částečnou stabilizaci venkova a *Akce K* byla zastavena.⁶⁶

Výsledky rozsáhlé celostátní akce, jež trvala do poloviny roku 1953, také ukazují jasná statistická data, a to následující: z 35 159 rolnických hospodářství nad 20 ha v roce 1949, zbylo v roce 1955 pouze 6 141. Podíl rolnických hospodářství s více než 15 ha na celkovém počtu soukromých zemědělských podniků klesl z 6 % v roce 1950, na 1,5 % v roce 1955.⁶⁷

⁶⁶ URBAN, Jiří. *Venkov pod kolektivizační knutou: okolnosti exemplárního „kulackého“ procesu.* Praha: Vyšehrad, 2010, s. 119. Moderní dějiny (Vyšehrad). ISBN 978-80-7429-055-8.

⁶⁷ KAPLAN, Karel. *Nekrvavá revoluce.* 1. vyd. v ČSFR. Praha: Mladá fronta, 1993, s. 234, fot.příl. Archiv (Mladá fronta). ISBN 80-204-0145-8.

7 TŘETÍ FÁZE KOLEKTIVIZACE

Nástupem nového státního vedení a nastolením nové politické taktiky se podařilo zklidnit lidovou nespokojenost a třídní boje. Celkově došlo ke zmírnění společenského napětí a ke stabilizaci.

„Dne 21. září 1955 vyšlo vládní nařízení č. 50/1955 Sb., které prakticky nahradilo zákon č. 55/1947 Sb., ze dne 1. 4. 1947; mj. ukázalo, aby „vesnický boháč“, pokud nebyl schopen zabezpečit řádné hospodaření, projednal s ONV „dobrovolné“ a bezplatné odevzdání hospodářství do státního vlastnictví nebo dal souhlas k přikázání své usedlosti do bezplatného užívání socialistickému sektoru či k jeho obhospodařování prostřednictvím STS tam, kde nebyl jiný socialistický podnik. Pokud k takovému předání se souhlasem sedláka nedošlo, směl výkonný orgán MNV přikázat usedlost bezplatně do užívání závodu socialistického sektoru.“⁶⁸

Tímto krokem byla zodpovědnost v řešení situací přenesena na okresní národní a místní národní výbory. Stát se zabýval otázkou, jak se vypořádat s nově nabytým vlastnictvím v podobě nemovitostí, tj. půdy a hospodářských budov zabavených sedlákům.

„Domy a hospodářské budovy, patřící podle knihovních záznamů stále ještě postiženým sedlákům nebo alespoň z části členům jejich rodin, přešly při kolektivizaci do bezplatného užívání JZD, státních statků či jejich funkcionářů a zpravidla nebyly řádně využívány. Kdysi výstavné selské usedlosti se po rozkradení inventáře stávaly ruinami, varovnými výstrahami pro všechny, kdo ještě odmítli podepsat vstup do JDZ, ale také neslavnými pomníky a němou výčitkou celé kolektivizace.“⁶⁹

Kolektivizační proces se po deseti letech chýlil ke svému konci. Polní meze, oddělující jednotlivá políčka soukromých malých zemědělců, byly rozorány. Vznikl bezpočet obrovských lánů, jež byly obhospodařovány jednotnými zemědělskými družstvy.

⁶⁸ JECH, Karel. *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*. Praha: Vyšehrad, 2008, s. 216. Moderní dějiny (Vyšehrad). ISBN 978-80-7021-902-7.

⁶⁹ Tamtéž, s. 223.

Taktéž skončilo organizované omezování a sedlákům byly povoleny záhumnky. Pro porovnání je nutné uvést, jak se změnil poměr v hospodaření na vesnici a to na počátku kolektivizace a při ukončení, tj. v průběhu deseti let.

„V počátcích kolektivizace (rok 1947) bylo v ČSR ve skupině hospodářství s 20–50 ha půdy evidováno celkem 35 159 usedlostí, které obhospodařovaly 1 032 992 ha celkové výměry.“⁷⁰

„Koncem roku 1957 už bylo v této kategorii pouze 1 251 hospodářství s 29 881 ha půdy.“⁷¹

⁷⁰ JECH, Karel. *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*. Praha: Vyšehrad, 2008, s. 226. Moderní dějiny (Vyšehrad). ISBN 978-80-7021-902-7.

⁷¹ Tamtéž.

8 PROPAGANDA A AGITACE NA VSI

Termín propaganda je spojován především s totalitními režimy 20. století a bývá obvykle chápán jako *manipulace veřejným míněním s cílem dosažení společenské kontroly*.⁷² Význam tohoto jevu však nemusí být vždy jen negativní. Existence propagandy je doložena již ve starověku, ale o vzniku lze hovořit až v době reformace, kdy se katolická církev snažila mírnit dopady reformačního hnutí založením *Kongregace pro propagaci víry* v roce 1622.⁷³

Obecným pravidlem je, že co neúčinnější propaganda by měla dodržet čtyři pravidla - jednoduchost propagovaného sdělení, oslovení emocí, oslovení představitostí a opakování. Dále je příznačné využití nedostatečné informovanosti, citově zabarvených informačních sdělení, či práce se strachem lidí.

8.1 Zemědělské noviny

Nejlépe dostupným a dobře ověřeným nástrojem politiky KSČ na vesnici byl zajisté stranický tisk. Kromě *Rudého práva* (Článek týkající se agitace ve filmu, viz Obrázek 2 níže) byly další nejčtenější tiskovinou *Zemědělské noviny*.

Zemědělské noviny byly nejprve hlavním tiskovým orgánem Jednotného svazu československých zemědělců, ale od roku 1952 je vydávalo ministerstvo zemědělství.

Obsahový kontext byl v souladu s potřebami rozvoje zemědělství a držel se vytyčeného trendu združstevňování. Děлил se na čtyři skupiny, a to:

- 1) pozitivně laděné články o výhodách vstupu do JZD;
- 2) negativní zprávy o rozsudcích nad kulaky, reportáže z politických procesů;⁷⁴
- 3) technologické novinky v zemědělství, zahraniční reportáže;
- 4) stranické články.⁷⁵

⁷² JIRÁK, Jan, KÖPPOVÁ, Barbora. *Média a společnost*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2007, s. 156. ISBN 978-80-7367-287-4.

⁷³ Tamtéž.

⁷⁴ Např. s Miladou Horákovou a spol. či s Rudolfem Slánským.

⁷⁵ ROKOSKÝ, Jaroslav, SVOBODA, Libor. *Kolektivizace v Československu*. Praha: ÚSTR, 2013, s. 141 – 143. ISBN 978-80-87211-96-0.

Paradoxem také bylo, že novináři Zemědělských novin neměli zkušenosti a nebyli obeznámeni s problematikou kolektivizace, o níž měli psát.

Obrázek 2: Rudé právo: „Filmové léto na vesnici“ zahájeno

Zdroj:⁷⁶

8.2 Ideologická reklamní kampaň

Kromě tiskovin propaganda působila i prostřednictvím rozhlasu, osvětových besed, brožur a samozřejmě filmu. Film v kolektivizaci bude detailně rozebrán v následujících kapitolách.

⁷⁶ *Ústav pro studium totalitních režimů: Dokumentační činnost* [online]. Praha, 2015 [cit. 2016-02-29]. Dostupné z: <http://www.ustrcr.cz/cs/kolektivizace-venkova-v-ceskoslovensku-dokumentacni-cinnost>

Tzv. „*desky cti*“ bylo ocenění pro nejlepší pracovníky vesnice, kteří plnili řády a tabulky. Oproti nim existovaly i „*desky hanby*“ pro sabotéry. Exkurze do jiného okresu, do SSSR či jiné země východního bloku měly samozřejmě také svůj význam v přesvědčovacích kampaních.

Pokud vesnice neměla JZD, nemohla být považována za socialistickou. Na sklonku roku 1950 bylo JZD v 25 % všech obcí v ČSR, na začátku roku 1951 jich existovalo již 7110. Tento rychlý nárůst nastal právě díky různým formám propagandistické kampaně.

Agitace probíhala i formou domovních návštěv. Krajské výbory se měly dle úkolů UV KSČ postarat o rozvinutí osobní agitace ve dvou dům od domu. Mezi jejich naučené, manipulativní věty patřily například: „*Budeme všem rolníkům na názorných příkladech ukazovat, jak společné obdělávání půdy v JZD umožňuje velké úspory a zvýšení finančního výnosu.*“⁷⁷

⁷⁷ ROKOSKÝ, Jaroslav, SVOBODA, Libor. *Kolektivizace v Československu*. Praha: ÚSTR, 2013, s. 144. ISBN 978-80-87211-96-0.

9 MONITORING FILMOVÉHO PRŮMYSLU

Míra objektivit a podíl ideologické manipulace na ztvárnění filmů s tematikou kolektivizace vždy přímo závisely na době vzniku a společenských podmínkách. Nezáleželo na pravdě a originálu výpovědi, ale na objednavce politické. Režisér byl pasován na služebníka ideologie, tudíž nemohl příliš ovlivnit konečnou podobu celého snímku. Filmy musely být schvalovány *Filmovou radou*⁷⁸ při ministerstvu informací a na úrovni Československého státního filmu tzv. *Ústřední dramaturgií*⁷⁹. Pokud tyto dva orgány scénáře schválily, mohl se film produkovat a následně mohl být uveden do kin. Plátna kin však zachytila i nepravdivý obraz sociálních rozporů na vsi, kde strůjci bezpráví vystupovali jako oběti a naopak. Sedlák jako by byl škůdce.⁸⁰

Ukazoval tedy film nebo dokument pravdu? Již tehdy byla reflexe problematiky kolektivizace v české kinematografii do značné míry bulvarizována. Spolu s jinými tématy tvořilo toto téma kostru dramaturgického plánu začátku padesátých let. Ono „bezproblémové“ vytváření JZD bylo pro diváka zachyceno jakousi formou modernizace.

9.1 Filmová rada

Filmová rada byla zřízena jako jakýsi poradní sbor ministra informací Václava Kopeckého na počátku roku 1949. FR zabezpečovala výrobu *Československého státního filmu*,⁸¹ samozřejmě s aktuálními zájmy, a měla zpracovat tematický plán. Tento dozorčí orgán kontroloval filmy ve smyslu ideologie a také je kritizoval.

Složení FR mělo být koncipováno tak, aby rada jako celek tlumočila potřeby všech složek národního života, tj. ze zástupců úřadů, veřejných korporací, institucí pro mládež, tisku, dělnických a stranických kulturních pracovníků, ČSF a filmového

⁷⁸ Dále pouze FR.

⁷⁹ Dále pouze ÚD.

⁸⁰ *Kolektivizace ve filmu* [online]. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, ©2008-2015 [cit. 2015-12-27]. Dostupné z: <http://www.ustrcr.cz/cs/kolektivizace-ve-filmu>

⁸¹ Dále pouze ČSF.

odboru *Ministerstva informací a osvěty*.⁸² Současně byl dne 18. 1. 1949 vydán organizační a jednací řád.⁸³

Prvním předsedou FR byl Bohdan Rosa, tajemník filmové komise při ÚV KSČ. Níže z výčtu složení FR je také patrné, že se nejednalo pouze o filmové odborníky:

- M. Brousil – rektor AMU;
- Alois Jedlička – vedoucí plánovacího oddělení ministerstva sociální péče;
- Václav Kejval – vedoucí kultpropu závodu n. p. AVIA;
- Štěpán Kokeš – vedoucí tajemník ÚRO;
- Vladimír Koucký – zástupce šéfredaktora Rudého práva;
- Dominik Ledvinka – vedoucí školské komise v ústředí KSČ;
- dr. Oldřich Mandřák – tajemník poslaneckého klubu KSČ;
- František Nedvěd – šéfredaktor Zemědělských novin;
- Vítězslav Nezval – přednosta V. filmového odboru ministerstva informací a osvěty;
- dr. Otakar Pohl – zástupce přednosta národohospodářského odboru v kabinetu prezidenta republiky;
- Bedřich Pokorný – vrchní odborový rada ministerstva vnitra;
- Čestmír Potůček – vedoucí kultpropu závodu Křižík;
- Karel Šimon – vedoucí kultpropu závodu Letov;
- prof. Ladislav Štoll – vysoká škola politická a socialistická;
- dr. Vojtěch Trapl – ředitel Krátkého filmu;
- František Vacek – referent sekretariátu KSČ;
- dr. Vladimír Václavík – ústřední ředitel výroby Čs. státního filmu;
- plk. Josef Vozovský;
- Taťána Navrátilová – tajemnice.⁸⁴

⁸² Dále pouze MIO.

⁸³ HAVELKA, Jiří. Československé filmové hospodářství 1945–50, Český filmový ústav, 1970, s. 31.

⁸⁴ NFA, fond Filmová rada.

9.2 Obraz kinematografie po roce 1945

Benešovy dekrety se prostřednictvím znárodnování dotkly i filmového průmyslu a filmového dění – tak dekret 50/1945 Sb. z 11. srpna 1945 *O opatřeních v oblasti filmu*.⁸⁵

Na jaře 1948 došlo k několika organizačním úpravám v oblasti filmu a jejich právnímu ukotvení v zákoně 72/1948 Sb. *O zřízení a organizaci státního podniku „Československý státní film“*.⁸⁶

Kontrolu nad filmovou činností měl ministr informací Václav Kopecký. Sjezd národní kultury v dubnu 1948 byl dalším krokem pro určení vývoje. Vzhledem k blížícím se květnovým volbám nedošlo k vyzdvižení socialistického realismu, ale byl prohlášen jako následováníhodný. Řešila se i otázka tzv. demokratizace kultury,⁸⁷ obsažená již v KVP.⁸⁸

Tato demokratizace přinesla i bizarní situaci na filmovém festivalu ve Zlíně,⁸⁹ kdy komisi tvořili dělníci. Jak mohli tito lidé rozhodovat o tom, který film půjde do kin? Ano, bylo tomu tak. Netřeba dodávat, že v hodnocení se rozcházel s filmovými kritiky i samotnými umělci.⁹⁰

⁸⁵ *Čsl. společnost v letech 1945-1948 využívání prezidentských dekretů a odsun Němců*. [online] [cit. 2015-12-30]. Dostupné z : http://www.totalita.cz/45-48/45-48_03.php

⁸⁶ *Sbírka zákonů Republiky Československé. Ročník 1948*. [online] Dostupné: http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/sbirka/1948/zakon_2q.html#castka_21

⁸⁷ KNAPÍK, Jiří. *Únor a kultura: sovětizace české kultury 1948–1950*. Praha: Libri, 2004, s. 64. Otazníky našich dějin. ISBN 80-727-7212-0.

⁸⁸ SOVADINA, Jiří. *Moderní dějiny: Rubrika: Pretotalitní Československo v letech 1945-1948: Košický vládní program (5. 4. 1945)* [online]. Občanské sdružení PANT, 2009, 10.2.2012 14:34 [cit. 2016-02-02]. Dostupné z: <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/kosicky-vladni-program-5-4-1945/>

⁸⁹ Patří k nejstarším festivalům svého druhu na světě. To, že takový druh filmové přehlídky vznikl právě ve Zlíně, není vůbec náhoda. Založení tradice pravidelné filmové přehlídky ve Zlíně bylo logickým vyústěním snah zdejších filmařů o prezentaci vlastní tvorby i v domácích podmínkách. První ročník festivalu v roce 1961 se konal přesně 20 let od uskutečnění jiné zlínské filmové přehlídky, kterou byly Filmové žně (nebo též Zliennale). Ačkoliv se tyto předchůdkyně pozdějších zlínských filmových festivalů konaly ve válečných letech 1940–1941, přitahovaly na sebe značnou pozornost diváků i samotných tvůrců. Filmové žně ozdobila svou přítomností většina hvězd tehdejší mezinárodně úspěšné české a slovenské kinematografie. Hlavní program hostilo zlínské Velké kino s tehdy největším kinosálem ve střední Evropě. Kapacita budovy byla v té době více než 2 500 diváků. Ve Velkém kině se promítá dodnes, pravidelně se v něm koná zahajovací ceremoniál festivalu stejně jako projekce nejnavštěvovanějších snímků. In: *Bohatá historie zlínského festivalu* [online]. © FILMFEST, s.r.o. [cit. 2016-02-29]. Dostupné z: <http://www.zlinfest.cz/24817-historie>

⁹⁰ KNAPÍK, Jiří. *Únor a kultura: sovětizace české kultury 1948–1950*. Praha: Libri, 2004, s. 110–113. Otazníky našich dějin. ISBN 80-727-7212-0.

9.3 Znárodnění a následné řízení filmového průmyslu

Film jako hlavní prostředek masové komunikace se pro tyto účely náramně hodil a jeho „zneužití“ se protáhlo na dlouhá desetiletí.

Pojem kulturní politiky obecně vnímáme ve smyslu, jak ho definuje ve své práci Jiří Knapík: „*Zmíněným pojmem lze obecně poměrně přesně vystihnout systém politických zásahů do života kulturních institucí, vytváření podmínek pro uměleckou tvůrčí činnost i chování společnosti, který odpovídá charakteru určitého režimu. Tuto definici lze použít i pro výklad poúnorového vývoje v Československu. Tzv. zakladatelské období komunistického režimu je však samozřejmě v mnohém specifické – kulturní sféře byly tehdy připisovány schopnosti a funkce, které nikdy předtím neplnila a ani objektivně plnit nemohla; kulturní politika se tehdy stala nepokrytým nástrojem ideologické homogenizace společnosti.*“⁹¹ Uvedená citace Jiřího Knapíka se obrací k poúnorovému vývoji,⁹² kdy socialistická kulturní politika ovlivňovala kulturní vývoj již od roku 1945 a přípravy na tento proces probíhaly ještě za druhé světové války.

Na shromáždění československých filmových pracovníků roku 1973 se k tomu zpětně vyjádřil tehdejší ústřední ředitel Československého filmu, Jiří Pruš, a to následovně: „*Ilegální boj českých a slovenských filmových pracovníků za druhé světové války se pod stranickým vedením koncentroval na přípravu poválečného vývoje kinematografie. Díky této přípravě mohlo dojít již v srpnu 1945 k podepsání dekretu o zestátnění československého filmu. Tato skutečnost rovněž dokazuje, jakou mimořádnou důležitost přikládala především komunistická strana kultuře a jmenovitě filmovému umění pro další vývoj našich národů k socialismu a komunismu. Tehdy byl vytvořen i základ k úplnému dobudování a rozvinutí slovenské národní kinematografie.*“⁹³

Citovaný úryvek je jedním z dokladů toho, že si představitelé nastupujícího režimu plně uvědomovali ideologicky-propagační význam filmu. Není divu, že od počátku byl film obsazen právě pracovníky s odpovídající ideologicko-politickou orientací.

⁹¹ KNAPÍK, Jiří. *Únor a kultura: sovětizace české kultury 1948–1950*. Praha: Libri, 2004, s. 9. Otazníky našich dějin. ISBN 80-727-7212-0.

⁹² Po únorovém puči roku 1948.

⁹³ PURŠ, Jiří. *Poslání socialistického filmu. Projevy a stati z let 1969–1979*. Praha: Československý filmový ústav, 1981, s. 41.

10 PRODUKCE FILMŮ A CENZURA

V průběhu padesátých let se filmová tvorba v době kolektivizace vyznačovala dosti značnou cenzurou. Úkolem cenzury filmů bylo vyselektovat špatné myšlenky, které se ve schvalovacím procesu objevily. Středovou osou filmů prostupovala nejen ideovost politického systému, ale zároveň se v ději objevovaly nepříznivé dopady nevhodných témat. Působení filmu na diváka, sledujícího děj kolektivizace, bylo tedy značně neobjektivní a cíleně zaměřené pouze na potřeby komunistické ideologie.

Kinematografický schvalovací proces byl veden na několika ratifikačních úrovních. Na samém vrcholu byla ve schvalovacím procesu *Kulturní rada Ústředního výboru KSČ a Filmová aprobační komise*. K postoupení filmu do šíření formou volného promítání v televizi nebo v kinech, se podle své kompetence a úkolů, vycházejících z jejich působnosti, vyjadřovaly Ministerstvo školství, věd a umění a dále i Ministerstvo vnitra, národní obrany a bezpečnosti. Tyto instituce se vyjadřovaly nejen k domácí filmové a dramatické tvorbě, ale i ke snímkům ze zahraničí.

Dále v padesátých letech vznikla *Hlavní správa tiskového dohledu*, přes kterou byla „přefiltrována“ veškerá filmová produkce. Teprve po důkladné cenze mohl být film předán k distribuci. Důraz se kladl na kontrolu a ochranu státních záležitostí, na to, aby filmem nebylo vyzraženo státní tajemství nebo ohrožen chod jakékoli státní činnosti. Stejně tak se dbalo na zachování odpovědnosti vůči státu a na dodržení pravidel tak, aby nebyly rozšiřovány nelegální informace, aby divák nenabyl dojmu skrytých útoků proti státní instituci nebo z filmu nepostřehl šíření informací poškozujících stát. V některých filmech ze zahraničí stačil pramalý náznak, byť slovního důrazu na zakázané nebo chráněné souvislosti a film nemohl být uveden do distribuce.

Sám člen Ideologické komise ÚV KSČ Jan Procházka, který byl zároveň dramaturgem a scénáristou, prozradil, jakou váhu měly názory „vedoucích soudruhů“ posuzujících dokončené barrandovské filmy. „*Každý nový film se z Barrandova posílá a vedoucí soudruzi si jej nechávají promítnout. Názor vedoucích soudruhů na filmy se okamžitě roznese a začne se kolem toho tvořit fáma. Každý máme na filmy nějaký*

*názor. Je to věc osobního vkusu. Ovšem vysloví-li názor některý z vedoucích soudruhů, považuje se jeho stanovisko za zásadní.*⁹⁴

Filmová cenzura v době padesátých let velmi zpřísnila kontrolu nad dodávanými kinematografickými náměty a posuzovala jejich nezávažnost. Současně byla cenzurována scénáristika filmů, sebemenší náznak protistátního pohledu uvrhl snímek do filmového trezoru. Postup uvedení filmového díla do distribuce byl prakticky nemožný bez odsouhlasení všech zúčastněných institucí. Autoři děl se ocitali v pomyslných kleštích, byla potlačena svoboda slova a tvůrčího dramatického psaní, vycházejícího z reálného života.

V období kolektivizace byl již filmový průmysl zestátněn a umělcům bylo znemožněno vyjadřovat se nezávisle. Celkově se situace zhoršila právě v době kolektivizačního procesu, kdy se již necenzurovaly jen scénické texty, ale zároveň stát přistoupil, dokonce i k cenzuře přímo na natáčení filmů. Tím reguloval film a průběh jeho děje, přímo při jeho samotném vzniku.

Byly vydávány směrnice a plány, jaké filmy se budou natáčet. Směrnice určující jaký bude mít postup natáčecí den, o čem filmy budou pojednávat, jak přesně bude vymezen obsah filmu či jaké budou případné dějové zápletky. V poslední řadě byl postoupen ke schválení i seznam herců, kteří měli ve filmu hrát. Kulturní a pracovní život režisérů, autorů, ale i samotných herců se ubíral do ztracena. Směr a tempo jejich tvorby bylo prakticky dopředu určeno a po celou dobu vzniku filmu sledováno. Tato organizovaná filmová produkce bránila autorskému pojetí kinematografické tvorby.

Hlavním výrobcem filmů byl v padesátých letech Československý státní film. Kolektivizační období se vyznačovalo velmi podobnými scénáři, velmi často jednotnými obrazy z vesnice a života na ní. Technické provedení filmu a jeho zobrazení bylo natolik přibrzděno, že k projevům tvůrčí originality ze strany režiséra díla skoro ani nedocházelo.

Politické zvraty a změny počátkem padesátých let bylo nutné flexibilně korespondovat a přizpůsobit včas nové konstelaci. Do značné míry bylo toto postavení často odlišné, neboť samotná realizace filmu má dozajisté poté omezenou možnost měnit nastavený kurz. Jakmile se začne natáčet film nebo dokument, můžete lze jen těžko v daných podmínkách upravovat scénář. Natočené scény nelze jednoduše nahradit

⁹⁴ Národní archiv (NA), fond ÚV KSČ, 10/5, sv. 18, a.j. 78/1, Zápis ze 2. schůze ideologické komise ÚV KSČ, Praha, 12. 5. 1963, s. 13.

a herecké obsazení rovněž. Z finančního hlediska byly filmy nákladné. Lze konstatovat, že produkce v letech 1950–1951 prostě nebyla úspěšná ani z hlediska nejvyšších stranických míst, natož z divácké stránky.⁹⁵

⁹⁵ SLINTÁK, Petr, ROTTOVÁ, Hana. *Venkov v českém filmu 1945-1969: filmová tvář kolektivizace*. Praha: Academia, 2013, s. 98. Šťastné zítřky (Academia). ISBN 978-80-200-2303-2.

11 FILMOVÁ A DOKUMENTÁRNÍ TVORBA

Komunisté na začátku kolektivizace museli zahájit důslednou agitační činnost a celoplošnou osvětu. Agitace jako taková byla manipulativním momentem při zakládání JZD. Jednalo se nejen o slovní mítinky, setkání v hostincích nebo na návsi, ale také o tiskoviny vydávané za tímto účelem, a to formou agitačních plakátů a hesel. Cílem bylo „vmasírovat“ do povědomí občanů nutnost a potřebnost JZD a společného hospodaření.

Hesla si našla místa v tisku i v médiích. Vyzdvihovala politiku státu a sjednocení v celek. Současně byla namířena proti kulakům a odpůrcům společné práce. Jednalo se o hesla jako například:

„Podejme si ruce a všem se bude hospodařit lépe.“

„Socialistickou výrobou k lepším zítřkům.“

„Každý rolník do zemědělského družstva.“

„Pojďte s námi rozorat meze.“

Komunistický režim na počátku agitátorské činnosti nezpochyboval soukromé vlastnictví jako takové, naopak sliboval, že základem kolektivizace bude dobrovolnost vstupu do družstva. Poskytnutí výrobních prostředků mělo být dobrovolné. Postupem času se tato dobrovolnost změnila v zákonnost, a tím uvolnila rozmach a ruce agitátorů.

Jak vyrobít tematický plán filmu v padesátých letech měla na starost již výše zmíněná FR. Plán byl stanoven na období jednoho roku a zahrnoval pouze určité stanovené návrhy a předem určená a vybraná témata. Ta se soustředila v době kolektivizačního procesu především na předmět hledání třídního nepřítele a nalézání jedince jako hrdiny, který by svou prací a uvědoměním byl vzorem pro ostatní.

Cílem tvorby bylo poukázat na třídní boj, na vývoj a cestu komunistů nebo na počátky dělnického hnutí.

Do jaké míry se však divák chtěl v této době ztotožnit s hlavním hrdinou? Problém identifikace s hlavní postavou souvisí také s tím, komu byly filmy určeny. Divák z vesnice určitě netoužil po tomto ztotožnění. Kolektiv vítězí a kladný hrdina nechce nic pro sebe. Hlavní hrdina je tedy přesunut do pozadí a divák takřka nemá komu fandit.

Film je nastaven v propagandistickém módu a divák prosazovanou ideologií přichází o filmový zážitek.⁹⁶

Věková kategorie postav byla skryta. Záměrně. Spojenectví mezi vnuky, dědy a otci. Děda jakožto nejstarší, hájící pokrok, ukazuje, že tzv. „moudrost starších“ si komunisté přivlastnili i v této sekci. Nejtypičtějším příkladem je dědeček z filmu *Usměvavá zem*.

11.1 Obsahová identičnost filmových děl

Filmová díla, natočená v době kolektivizace, měla ve svém obsahu několik styčných prvků, které byly shodné téměř vždy a tvořily tak obrazně hlavní osu filmu. Jak již bylo uvedeno, cenzura filmů značně ovlivňovala v konečném výsledku jejich uvedení a mediální veřejnou produkci. Snímek byl natočen a předložen divákovi formou komedie, dramatu nebo satiry. Někdy se jednalo i o krimi zápletku, propagandu, romantiku nebo také parodii.

Filmový žánr byl bohatý a ve svém uvedení ve filmové tvorbě s tematikou kolektivizace zobrazoval v technických scénářích tyto hlavní body:

- vedoucí úloha Komunistické strany – vliv politické moci;
- agitační činnost – zrod JZD, rozorání mezí;
- dějový příběh – vesnice, vesničané;
- kulak – vesnický boháč a nepřítel;
- uvědomělí funkcionáři;
- třídní konflikt – družstevník a kulak;
- JZD – společné hospodaření;
- vítězství pracujícího lidu – potlačení nebo obrození kulaka na lepší cestu.

Charakteristika postav - hlavního hrdiny, mladého komunisty a bohatého sedláka kulaka vyobrazuje Tabulka 2 níže.

⁹⁶ ŠTÁBLA, Zdeněk, BENEŠOVÁ, Marie. *Obraz člověka v české kinematografii z let 1922, 1932, 1942, 1952, 1963*. Praha: Filmový ústav, 1966–1969, 385 s.

Tabulka 2: Charakteristiky hlavních postav

Hlavní hrdina – mladý komunista	Kulak – bohatý sedlák
charakteristika postavy: stoupenec KSČ, reprezentant strany, uvědomělý, charakterní, spravedlivý, odvážný	charakteristika postavy: nepřátelský zloduch, vykořisťovatel, konzervativní, nemoderní, obohacující se, autorita obce
vždy kladný prvek	vždy záporný prvek
cíl: vybudovat, prospěch kolektivu	cíl: brzdit, prospěch jednotlivce

Zdroj:⁹⁷

Události, které měly vliv na vylíčení a zobrazení postavy kulaka v českém hraném filmu, lze také soustředit do zhruba tří rovin vývoje. Na samém počátku kolektivizace, v jejím průběhu a v její konečné fázi. Podrobněji to nastiňuje Tabulka 3.

Tabulka 3: Vyobrazení „kulaka“ v českém hraném filmu, ve třech obdobích

1. období let 1949–1953	2. období let 1953–1955	3. období let 1955–1960
kulak – velmi přísné hodnocení, striktní postupy v procesu kolektivizace proti kulakům, trestní postihy kulaků, vězení, politické procesy, zpřísněný režim, kulacké seznamy	kulak – stále velký tlak, zvýšeny povinné dodávky, kulacké seznamy pozastaveny, po neúspěchu akce kulak-pozastavena, problém financování přesídlování, poznamenáno - rokem 1953 - měnová reforma	kulak – zmírnění perzekuce, ústup tlaku ze strany státu, akce K zastavena, dokončení a doznívání akce, nespokojenost ve státě, taktické ústupky vlády, likvidace selského rodu pozastavena, volnější režim života na vesnici

Zdroj:⁹⁸

⁹⁷ Vlastní šetření. Bc. Jana Hronová. Prosinec 2015 – únor 2016.

⁹⁸ Vlastní šetření. Bc. Jana Hronová. Prosinec 2015 – únor 2016.

11.2 Kolektivizace v hraném filmu

Nejčastěji zobrazeným tématem v českém hraném filmu, byla komparace života na vesnici a ve městě nebo boj proti kapitalismu. Hlavním hrdinům byla vlastní občanská uvědomělost.

Ve středové linii bylo divákovi předkládáno a současně poukázáno na to, že společenství se někdy nevyplácí a v případě, že občan vidí zlo a záškodníky, kteří státu škodí, by měl reagovat a upozornit na realitu.

Takto předem určená pravidla způsobila, že filmová tvorba byla zdeformována. Zaváděním, a vlastně i jakýmsi příkazem, k jednotnosti pohledu na umění postupně docházelo k popření individuální tvorby a nástupu masovosti produkce. Pouze velmi málo dramatických děl z doby padesátých let, přináší otisk originality a pokusu odklonit se z předem daných pravidel.

Vzhledem k politické situaci se minimum umělců této doby pustilo do vlastní invence při tvorbě svých filmů. Skutečnost, že česká kinematografie ve svém výrobním procesu produkovala téměř shodné, obsahově i ideologicky stejně laděné filmy, vnáší do tvorby nepotřebný pohled zaměřený pouze na princip stranickosti a ideovosti. Přednostní požadavek, při sepisování scénářů k filmům, byla srozumitelnost, lidovost a přístupnost.

Filmy zachycují ústřední prvek kolektivizačního procesu vznikem JZD. JZD jsou divákovi předkládána jako progresivní a moderní součást přirozeného vývoje společnosti. Ve filmových dílech je záměrně zachycena pouze část skutečnosti, a to ta, kdy se sedlák nedobrovolně vzdává svého majetku ve prospěch družstva. Fungování JZD není ve filmech nikdy zpochybněno. Tato instituce je zobrazena v kladném slova smyslu ve všech filmech znázorňujících kolektivizaci venkova.

Hraný film zobrazuje postavu vesnického boháče jako hlavního nepřítele v domácím prostředí vesnice. Ústřední motiv ženoucí většinu líčených sedláků do opozice proti nastoleným pořádkům je vztah k soukromému vlastnictví. Zrušení soukromého vlastnictví bylo deklarováno jako cíl už v samotném *Komunistickém manifestu* a představovalo jednu z nejtěžších překážek nejen na venkově. Rozrušit vztah lidí k soukromému majetku, představujícímu nezávislost a samostatnost, nebylo možné jinak než násilím. Lpění sedláků na majetku a jeho rozmnožování nebylo zobrazováno

jako snaha rozšířit možnosti nebo zvýšit efektivitu práce, ale jako vykořisťovatelský princip.

Kulak v padesátých letech je bytost spjatá se svým majetkem. Udělal by pro něj cokoli a má strach, že o něj přijde. Záporná, negativní role kulaka ve vesnickém kolektivu je přivedena do extrému a nabývá až pohádkových rozměrů zla. U diváka však nesmí od začátku vzbuzovat dojem, či snad polemiku nad postavením v třídním boji.

Znatelnější posun se projevuje v šedesátých letech. Sedláci jsou zobrazováni jako nepřátelé socialistického budování vesnice. Není vysvětleno, proč a čím škodí, je to prostě jakýsi holý, jasně daný fakt, s nímž ani funkcionáři MNV a KSČ nemohou nic dělat. Také se připouští a kriticky hodnotí, že vůči nim bylo spácháno bezpráví, ale jako postavy stále zůstávají zamračení, nepřístupní a mají i jiné špatné vlastnosti.

Téma kolektivizace zobrazovaly filmy v následujícím přehledu. V jejich obsahu se zobrazovaly osudy kulaků, hospodařících zemědělců a běžný život na vsi. Ve středové ose byly filmy podobně obsahově laděny, námět kolektivizace prolínal v každém z nich. Filmy se odlišovaly úhlem pohledu a intenzitou vzhledu do postavení kulaka v souvislosti s tím, v jakém roce byly natočeny. Zda v počáteční nebo v konečné fázi kolektivizace.

- *Vzbouření na vsi (1949);*
- *Cesta ke štěstí (1950);*
- *Slepice a kostelník (1950);*
- *Usměvavá zem (1952);*
- *Frona (1954);*
- *Touha (1958);*
- *Žízeň (1949);*
- *Velká samota (1959);*
- *Cesta hlubokým lesem (1963);*
- *Všichni dobří rodáci (1968);*
- *Smuteční slavnost (1969).*

V samotných snímcích se přímému označení a nazývání sedláků termíny „kulak“ či „vesnický boháč“ filmaři spíše vyhýbali. Termín „kulak“ tedy zaznívá ve filmech velmi sporadicky a „vesnický boháč“ už vůbec ne.⁹⁹

Ve filmu *Frona* (1954) v dialogu mladého traktoristy se statkářem Zobáčem byl tento výraz použit následovně:

„Protestuju! Ešče řekni, že sú kulak. Nás nikdo ostúzat nebude. První jsem zatlúkl kolík do svých mezí aj dyž mám pětadvacet hektárú. Tak žádné štvani.“

Traktorista mu na to odpoví: *„A seš kulak, i dybys měl enom pět! S takým já v jednom družstvu nésú.“*¹⁰⁰

Obyvatelé jsou velkostatkáři, hospodáři, velcí sedláci či velkostatkáři s přívlastky sobecký, nepoctivý a hamižný. Z čehož vyplývá, že ani filmaři si netroufli dát do úst vesničanům takováto nová pojmenování a že pro padesátá leta to byl stále cizorodý prvek.

Přesvědčování lidí o prospěšnosti společného hospodaření je velmi dobře zobrazeno ve snímku *Cesta hlubokým lesem* z roku 1963, režírovaném Štěpánem Skalským.

Hlavními hrdiny jsou dva přátelé, komunisti Rudolf a Cyril. Charakter postav je u každého z nich specifikován jinak. Rudolf je striktní přívrženec KSČ, naplňuje bez výhrad posláni, cíle a nařízení strany, tvrdě a za každou cenu. Charakter postavy Cyrila je opakem, byť je také komunistou, a je vylíčen jako zásadový, má v sobě osobní smysl pro cit při řešení agitační činnosti se sedláky a je postaven jako lidový člověk. Cyril zná vesničany a jako tip na předsedu nově vznikajícího JZD navrhne Rudolfovi kulaka Baltazara.

Úryvky z filmu vyznačující se kolektivizační problematiku:

- *„A tak budete živořit, jako jste živořili!“*
- *„Kolikery boty jsem si koupil dřív za metrák žita? Nevíš. A kolikery si koupím dneska? Taky nevíš.“*
- *„Tady nejde o pár pytlů obilí, tady jde o politickou akci!“*

⁹⁹ Pojmenování „boháč“ můžeme slyšet jen v komentáři filmu „Neobyčejná léta“.

¹⁰⁰ Frona, Literární scénář, 2. verze, s. 75.

Film psychologicky podkrývá jednání lidí. Cyril je za své přátelství s kulakem vyloučen ze strany, ale stále projevuje svou zásadovost v oddanosti komunistickým idejím, kvůli nimž obětuje i svůj život, když je zastřelen v lese. Na jeho pohřbu se sejdou všichni, jak komunisté, tak sedláci.

Velice dobře je tato podoba vidět v kolektivizační komedii režiséra Oldřicha Lipského *Slepice a kostelník*, z roku 1950.

Hlavní postavou je prostý moravský vesničan a kostelník Kodýtek, který se nechá vesnickým kulakem navádět a obalamutit k záškodnické sabotážní činnosti, například rozmnožováním letáků proti vstupu do družstva nebo napuštění vody do sklepa. Zmatečným jednáním, kdy zapomene na místě činu nůž se svými otisky prstů, se však v této činnosti nakonec chybou sobě vlastní prozradí.

Komedie přináší i konflikt mezi rolníkem a jeho ženou – rolník do družstva chce, ale jeho žena nikoli. Žena odmítá vše, co by souviselo s družstevničením, odmítá i slepice, které jí muž přinese, právě proto, že jsou družstevní.

V postavě rolníkovy ženy se ve filmovém ztvárnění ukazuje obroditelská přeměna, kdy na základě agitační politiky se obratem změní postoj ke kolektivizaci. Charakteristika osoby vesnického kulaka je ukázána jako rozhodná v řešení třídního konfliktu. Vystupuje zde ve dvou rovinách úhlu pohledu, v první fázi děje je kulak ukázán jako starostlivý, radící a lidem pomáhající sedlák, v druhé části děje je zobrazen jako člověk nepřátelský se záškodnickými sklony. V dějovém konfliktu je nastíněn třídní boj a vítězství nad vesnickým boháčem.

Nutno podotknout, že film *Slepice a kostelník* vznikl z divadelní hry, která obdržela 1. cenu Ministerstva zemědělství. Dne 16. května 1950 se četl na schůzi posudek literárního scénáře a obsahově byla tematika hry zhodnocena jako zastaralá. „*Statkáři a vesničtí boháči, pronikali tehdy rychle do vznikajících JZD, soustavně podporovali falešné představy o tom, že přes líhně kuřat a strojní praní špinavého prádla je také možno dojít k socialismu. Je nesporné, že tehdy šlo hnutí JZD falešnou cestou, z níž jej vyvedl teprve sjezd strany a červencové usnesení ÚV KSČ o družstevní organizaci sklizně společným použitím lidské, strojní a potažní síly.*“¹⁰¹

¹⁰¹ NFA, fond FR, Posudek Dr. Kořátka z 15. 5. 1950 k literárnímu scénáři *Slepice a kostelník*.

Hraný film *Cesta ke štěstí* od Jiřího Sequense st., z téhož roku, vyobrazuje emancipaci ženy Vlasty Tomešové, která i přes nesouhlas svého otce vstupuje do družstva a chce se stát traktoristkou. Otec vlasty bojuje se sedlákem Fulínem. Vlasta se nevzdává a v noční směně zorá i otcova pole za pomoci ostatních.

Cesta ke štěstí měla jasný úkol a to, agitovat na rozorání mezí, získávat malé a střední rolníky pro vstup do JZD a poukázat na sobeckost boháčů. Postavou hlavní hrdinky měla i zpopularizovat roli ženy v povolání traktoristky. Pojetí postav nebylo hodnoceno podle role sehrávané ve filmu, nýbrž podle typu, který postavy zastupovaly: rolník nemusí mít svůj názor a vesnický boháč se nevzdává. Při posuzování hrubých sestřihů si režisér Sequens musel hájit i dialogy hlavních postav. FR řešila, zda není ve filmu moc traktorů a málo rozoraných polí, která měla v závěrečné scéně v divákovi vzbudit dojem revoluce.¹⁰²

Sabotáže a zákeřnost sedláků a družstev jsou vyobrazeny i v následujících třech dílech: filmu *Vzbouření na vsi* od Josefa Macha z roku 1949, již výše zmíněném dokumentárním snímku *Neobyčejná léta* od Karla Kachyňi a Vojtěcha Jasného z roku 1952 nebo *Usměvavé zemi* od Václava Gajera taktéž z roku 1952.

Obsahově jsou tyto tři filmy postavené na totožné zápletce, kulak brzdí vstup do JZD, naopak rolník vstoupit chce. Na pozadí celé scenerie je fakt, že komunistická strana je vůdčí hybnou pákou společnosti, bez jejíž činnosti by nefungovala práce a život na vesnici.

Konkrétně film *Usměvavá zem* se svým dějem soustřeďuje do vesničky Rousova, jejíž obyvatelé nechtějí podpořit vznik JZD. Ústřední postava je hostinský Sahula, který svým vystupováním podporuje smýšlení občanů neupsat se a nevstupovat. Podporuje naopak jejich myšlenky související ve vzájemné kooperaci mezi sebou, o vůli vytrvat ve vzájemné sounáležitosti a pomáhati si navzájem tak jako doposud.

Zlom nastává ve chvíli, kdy se občané vesnice Rousova vypraví na exkurzi do vedlejší vesnice za účelem získání informací z již založeného a prosperujícího JZD. Obrazně s nadhledem je jim podán vhled do společného hospodaření v družstvu, jsou jim

¹⁰² NFA, fond FR, Zápis ze schůze FR z 12. 9. 1950.

poskytnuty hmatatelné výsledky a vyjmenovány všechny kladné výhody, které přináší práce vespolek. Družstevní úspěchy spočívají v lepším dosahování výsledků v chovatelské a pěstební činnosti, výnosech a v neposlední řadě je dán důraz i na vyšší pobíranou mzdu. Vesničané, doposud dost konzervativní, jsou ohromeni dosaženými výsledky sousedních kolchozníků a po cestě domů se shodnou, že družstvo ve své vesnici založí.

Mnoho momentů je věnováno přesvědčování a agitaci občanů. Třídní konflikt je celkově zobrazen mírnější, spíše usměvnou formou, kdy hlavním nepřítelem založení družstva je bohatý kulak hostinský Sahula.

Ve filmu je vidět odraz vlastenectví, historie selského rodu, úcta k předkům, kteří vesnické selské rody založili a starali se o půdu a stavení. Dědeček, jakožto nejstarší z rodu, zde ukazuje své životní zkušenosti, hájí pokrok a dosvědčuje, že časy minulé byly zlé a jedině socialistickou cestou lze dojít ke zlepšení životní úrovně.

Postava kulaka ve filmu končí vězením, protože je usvědčen z úmyslu nakazit vepře v družstvu obrnou. Schematičnost tohoto díla a logika věci založení JZD je postavena na jednoduchou úroveň.

Jakýsi moravský triptych tvoří hrané filmy *Touha* (1985), *Až přijde kocour* (1963) a *Všichni dobří rodáci* (1968) od režiséra Vojtěch Jasného.¹⁰³

Touha je černobílá. Barvy totiž obecně v Jasného filmech sehrávají podstatnou roli. Stylizace prostředí a kompozice barev vytváří zajímavou podívanou. Lineárnost děje je zachycena obrazy v průběhu ročních období, jako okamžik, jenž se už nikdy nebude opakovat.¹⁰⁴

Prožitek, který film divákovi přináší svou obrazovou působivostí, je dosahován různorodostí použitých výtvarných stylů, odpovídajících kostýmů od Ester Krumbachové a podmanivého hudebního doprovodu Svatopluka Havelky.

¹⁰³ JASNÝ, Vojtěch, *Život a film*. NFA, Praha 1999. s. 120

¹⁰⁴ KUČERA, Jan. O lidech a smrti. (Mezi dějinami a mýtem II.). In: *Film a doba* 15, 1969, č. 9., s. 474

Jedním z nejvýznamnějších filmů české kinematografie, který zachycuje, poukazuje a porovnává pohled na českou vesnici a dění kolem kolektivizace, je film natočený Vojtěchem Jasným v roce 1968, *Všichni dobří rodáci*.

Jedná se o film, který zobrazuje proměnu české vesnice v několikaletém obraze. Časově se jedná o poválečnou dobu, od roku 1945 až do šedesátých let, přibližně do roku 1960.

Je zde sledováno několik stěžejních postav, na kterých se divákovi přibližuje důvěrná, až detailní retrospekce do minulosti. Kulak je ztvárněn hned několika postavami. Sedlák Kurfířt, bohatý zemědělec Zášinka nebo rolník František, který je divákovi sympaticky nejbližší pro svůj morální kredit.

Filmem se také prolíná psychologický pohled na vývoj osobních charakterů postav v inkriminované době padesátých let. Hned v počátku filmu je jasně zobrazeno, jaký byl původní život na české vesnici: všichni obyvatelé žili spokojeně, pomáhali si, bez problému komunikovali, hospodařili na polích, popíjeli a veselili se v místní hospodě. Z filmu je zřejmá pospolitost a součinnost, je zde vyzdvíženo uctívání lidských hodnot, práce a předně je poukázáno na lásku vesničanů k hospodaření a půdě.

Ve filmu vystupují různorodé postavy, jmenujme například krejčího Lampu, pošťáka Bertina, který je zamilovaný do místní dívky přezdívané veselá vdova, dále varhaníka Očenáše, příležitostného zlodějíčka Pyřka, fotografa Plécmána nebo další místní rodáky Trňu, manželku sedláka Františka či Frajze. Všichni místní obyvatelé jsou rodáci. Jejich bezproblémové vesnické soužití naruší rok 1948, kdy dochází k politickým změnám, jež zasáhnou život na vsi. Rodáci se rozdělují na dva nesmiřitelné tábory, a tím končí staré dobré klidné časy. Nastává doba zakládání JZD a sedlák Kurfířt je násilně vystěhován ze svého gruntu.

Chalupníci a rolníci, kteří vstupovali do družstev s odhodláním pro společnou výrobu, byli vyobrazováni jako uvědomělí občané, ochotni vzdát se svého osobního zisku ve prospěch všech. V případě venkovské tematiky to byla již zmíněná Jasného *Touha* (1957) a Helgeho *Velká samota* (1959). Oba dva režiséři zde již ve svých produkcích dávají najevo nadhled a celkově je tvorba uvolněnější.

Velká samota má, už právě díky tomu, že doba již nevyžadovala zas až tak agitační charakter, prvky kritické retrospekce.

Hrdina filmu, Martin Souček se vrací z města. Tento mladý komunista a ministerský úředník nachází svoji rodnou ves v žalostném, združeném a zpustlém stavu. Pro diváka zde může nastat rozhořčení z chátrajícího a dezolátního stavu vesnice.

Hlavní postava byla ovlivněna socialistickými ideály. Její charakteristické vlastnosti, jako tvrdost, pokrokovost nebo cílevědomost vedly k naprostému odhodlání uskutečnit vše pro stranu. Obětavost a pozitivita, veřejné blaho i za cenu soukromí. „*Zostal sem tady, abych pomohl ľud'om, abych jim vrátil víru,*“ říká mladý komunista Souček a tímto výrokem, majícím povahu proklamace, inklinuje pro diváka k postu kladného hrdiny.¹⁰⁵ Kulak již není hlavním nepřítelem, proti kterému stojí. Je to lenost, obyčejná lidská vlastnost.

Obraz vesnice přináší rozuzlení v tom, že ani kolektivní organizace nebyla jistotou úspěchu, což je oproti ostatním, předcházejícím filmům jistě podstatný rozdíl. I když se Martin sice zprvu snaží, zároveň však nevyklučuje, že vzkřísit tuto ves a přijmout faktické fungování JZD není lehká věc. Překážky ve funkčnosti JZD vyhodnotí jako selhání lidského faktoru.

Režisér Helge se snažil postavit hlavního hrdinu tak, aby přispěl k dojmu, že komunistická idea, díky které Martin Souček zůstává sám proti všem, je v menšině izolována od skutečnosti. Postava Martina je nastavena tak, aby neslevil ze svých cílů a přesvědčení a nakonec všechny nekompromisním nátlakem donutil k práci. Ve filmu se několikrát objevují scény, kdy všichni stojí proti němu.

Psychicky deprimovaný hrdina se měl na konci rozplakat a zůstat osamocen. Tento konec filmu však cenzurou neprošel, a tak tedy aspoň se zachováním zdrceného a zlomeného člověka, Martinovi na konci všichni přicházejí děkovat. Kladný a nadiktovaný konec filmu. Stejně tak i jeho trefný a výstižný název, s polo zhrouceným hlavním hrdinou.

¹⁰⁵ SLINTÁK, Petr. *Poválečná proměna venkova a český hraný film 1945–1970*, Bakalářská práce, s. 92.

Události, které postihly československé zemědělství, zachycuje i film Václava Kubásky *Žízeň* z roku 1949. Venkov postihlo sucho a stavba vodovodu je jasný cíl. Malí chalupníci musejí docházet pro vodu k bohatším sousedům. Statkář Bervida je zastupitel vesnických reakcionářů či tzv. „zelené šlechty“¹⁰⁶ podporující své zaměstnance v záškodnické agitační činnosti stavby vodovodu a prodeji na černém trhu.

Započatý proces boje proti třídnímu systému měl poukazovat na rozdíl prostředí vesnice a samozřejmě podpořit sdružení malých rolníků. Dobová kritika upozorňovala na to, že tímto směrem film neměl nakročeno a děj filmu byl rozmělněn.¹⁰⁷

Bervidův přepych, v kterém žil filmu nepřidal. Téměř všichni představitelé kulackého stavu skočili jako karikatury. Kulak jakožto diverzant pro diváka působil zkresleně. Působivost postavy jakožto pomyslného nepřítele, ztrácela rozměr.

Reformně kritické zaměření s realističtějším nahlížením na problémy venkova a dramaturgický dohled takřikajíc v normě představují následující snímky: *Noc nevěsty* (1967), natočená Karlem Kachyňou a *Smuteční slavnost* (1969) od režiséra Zdeňka Syrového.

Obsahově je film *Noc nevěsty* laděn spíše do formy dramatu s křesťanským podtextem. Tématem je opět zakládání JZD a dobrovolné odevzdání dobytka do společného vlastnictví družstev. Sedláci a vesničané přicházejí o živý majetek v podobě koní a krav. Jsou v naprosté beznaději, mají prázdné stáje a chlévy. Upadají pod vládu předsedy družstva Piciny, vůbec se nesnaží protestovat a odliv svého majetku pozorují tiše a beze slov. Mocipáni, kteří ve prospěch družstva, sčítají dobytek, stojí proti všem vesnickým rolníkům.

Lidská osamělost, otupělost a agónie kulaka a vesnice se prolíná celým filmem. Kulak je vyličen jako bezmocný a nedůvěřivý rolník neschopný cokoli ovlivnit.

Kulak Konvalinka, než aby dal svůj živý majetek do družstva, raději dobytek postřílí. Současně zastřelí v bezvýhodné situaci i sám sebe.

¹⁰⁶ KLOBOUČNÍK, Jan, *Dopis autora divákovi. Jak vznikl a co chce říci nový film „Žízeň“*. In: *Kino 5*, 1950, č. 7 (30. 3.). (s. 147); DVOŘÁČEK, Jiří. *Žízeň*, In: *Kino 5*, 1950 (13. 4.), č. 8 (s. 178)

¹⁰⁷ WIRTHOVÁ, Božena, *Boj nového se starým na naší vesnici*. In: *Lidové noviny* 58, 1950 (23. 3.), č. 70. (s. 5)

V té době se vrací na sedlácký grunt jeho dcera, bývalá jeptiška, která se ujme celého hospodářství. Ta vnáší na vesnici kult náboženství, jež vesničané vezmou za své a pod jeho vlivem odmítají vstupovat do družstva. Dcera kulaka je postavena svými názory proti předsedovi JZD.

Ve filmu je vidět, jakým způsobem se řeší rozkol dvou protichůdných smýšlení a názorů, to je kolektivizace versus náboženství. Mediální zobrazení postavy kulaka je zobrazeno s tragickou koncovkou, a to smrtí.

Ačkoliv byl hraný film *Smuteční slavnost* podle scénáře Evy Kantůrkové natočen také v kolektivizační době, vzhledem k svému tématu byl dlouhá léta uzamčen v trezoru. Na svou obnovenou premiéru si počkal celých dvacet jedna let.

Režisér Zdeněk Sirový¹⁰⁸ zpracovává postavení kulaka Chladila v rodné vsi Bezděšově a jeho zapřisáhlého odporu k vstupu do družstva. Jeho vzdor a nevíli ke spolupráci v JZD vyústí v prudkou hádkou s nepřítelem Deverou, zastáncem komunistů. Výsledkem je vystěhování Chladila z vesnice do Svažova. Dále zabraní veškerého jeho majetku, jak statku, zemědělských usedlostí, polí tak i dobytka. Do zabraného statku se nastěhuje Devera. Ve vesnici Svažově Chladil umírá.

Hlavní postava filmu, Matylda, žena Chladila, se po jeho smrti vydává zpět do rodné vesnice Bezděšov. Cílem její cesty je uskutečnit pohřeb zesnulého manžela a důstojně ho pohřbít na místním hřbitově.

Ve filmu vystupují i okrajové postavy, například ustrašený místní farář nebo kamarádka Matyldy, žena úhlavního nepřítele Chladila, Deverová. Matylda při svém příjezdu požádá na místním národním výboru o povolení k pohřbu Chladila. Vedoucí komunisté se nejdříve zaleknou, ale poté svolí k uskutečnění pohřbu.

Matylda pro svého muže, zesnulého sedláka a kulaka ale zorganizuje tak velký pohřeb se všemi náležitostmi, muzikou, smutečním průvodem a pompézním špalírem, že je přímo na místě domnívat se, že zemřel někdo nejmávanější a nejuctívanější. Tato skutečnost není po chuti propagátorům JZD ani národního výboru.

¹⁰⁸ Pozn.: režisér Zdeněk Sirový byl po filmu *Smuteční slavnost* zbaven funkce režiséra hraných filmů a převeden do funkce režiséra dabingu. Tento film měl protispolečenské tendence, In: Archiv Barrandov Studio, a.s., Sběrka scénáře, Dokumenty k filmu.

Ve filmu se poukazuje na fakt, že vesničané v konečné fázi soucítí s dříve opovrhovaným kulakem, ale po jeho smrti hlavně s jeho ženou Matyldou. Příčiny kolektivizace se tímto pohledem zkreslují, naopak je filmem poukázáno na nedostatky zakládání JZD a také na zkreslenou představu jednostrannosti děje.

Smuteční slavnost lze vlastně vystihnout větou, již uvádí Štěpán Hulík ve své *Kinematografii zapomnění*: „Film vyvolává v divákovi soucit s kulakem, kterého se snaží, důstojně pohřbit jeho žena“.¹⁰⁹

11.3 Kolektivizace v dokumentární tvorbě

Dokumentární filmy zobrazovaly a podsouvaly divákovi ve snímání volnou kamerou pohled do života obyčejných lidí. Vypovídaly svým obsahem o běžné realitě dne, který byl ukázán téměř vždy v rovině pracovní, s neměnným prvkem každodennosti a autentičnosti děje. Divákovi tak bylo s jasným cílem předloženo, jaká politická, společenská nebo i pracovní tematika je v daném časovém úseku preferována.

Distribuce filmových dokumentů probíhala v době kolektivizace a v době normalizace i formou tzv. *filmových týdeníků*, kdy před uvedením celovečerního filmu v hlavním vysílacím čase, byl uveden krátký dokumentární film na aktuální téma.

Filmový dokument měl nezastupitelný vliv na psychologické působení na diváka, důkladnou formou „masíroval“ vědomí a podvědomí diváka za účelem agitace. Cílem agitace bylo, aby divák nabyl dojmu, že předložená tematika je zpracována s vysokou důležitostí a je předkládána jako prioritní k zapamatování.

Právě proto, že dokumentární tvorba byla naprosto v područí ideologické demagogie, se stala i nástrojem propagandy. V české kinematografii sehrála v době kolektivizace, ale i později elementární roli. Pro dokument bylo charakteristické, že podával výpověď, nazváno současnou terminologií, o tzv. investigativní problematice. Obrazně řečeno, zabýval se i v minulosti ožehavými, aktuálními a demonstrativními tématy.

¹⁰⁹ HULÍK, Štěpán. *Kinematografie zapomnění: počátky normalizace ve Filmovém studiu Barrandov (1968-1973)*. Praha: Academia, 2011. s. 63. Šťastné zítřky (Academia). ISBN 978-80-200-2041-3.

Názvy některých dokumentárních filmů jasně prozrazují, co je obsahem samotného snímku. Viz například následující názvy:

- *Stroje na vesnici (1950);*
- *Boj proti mandelince (1951);*
- *Společně za lepší úrodu (1951);*
- *Společně bez mezí (1951);*
- *Kombajn (1951);*
- *Neobyčejná léta (1952);*
- *Ztráta tradice (2001).*

Největším dokumentem inscenovaným ve službách komunistické ideologie, z let padesátých jsou zcela určitě *Neobyčejná léta* (1952), za jejichž vznikem stojí Vojtěch Jasný a Karel Kachyňa (1924 – 2004).

V jihočeských Vyhnanicích se píše rok 1947 a zakládá se jedno z prvních družstev u nás. Kolektivizace je ve snímku prezentována jako nejlepší možné řešení jak zmodernizovat vesnici a „povýšit“ jako družstevník.

Obraz je podpořen i propojením hereckého obsazení, neboť ve snímku hrají i neherci. Dále prokládáním událostí z domova a ze světa.¹¹⁰ Ve filmu jako jednom z mála je použito označení „kulak“.

¹¹⁰ Například ukázky Gottwaldova projevu z květnového IX. sjezdu KSČ v roce 1949 nebo tvrdý zásah kapitalistické mocnosti do svobody demokratické země – zásah amerických vojsk při konfliktu v Koreji.

11.4 Kolektivizace a seriál

Problematika normalizačních seriálů není v současné době příliš důkladně prozkoumána, neboť lze narazit na problémy metodologických přístupů. Ideologie se aplikovala i na seriály, alespoň primárně. Obecně známým faktem však je, že televizní realita má mít myšlenku přidané hodnoty a ponaučení.

O režisérovi Dietlovi bylo známo, že měl prý ve zvyku udělat si prohlídku terénu, aby měl předlohu, o čem bude psát. Na doporučení náměstka Československé televize Diviše odjel tedy na návštěvu do Tachova, za inženýrem Pavlem Zajíčkem¹¹¹, který byl ředitelem státního statku. Načerpal atmosféru zemědělského družstva, inspiraci jaký charakter budou mít hlavní hrdinové a další praktické informace.

A tak v roce 1975 vznikl seriál *Nejmladší z rodu Hamrů*. Seriál, který byl prezentován jako příspěvek televize k třicátému výročí osvobození Československa sovětskou armádou. Režisér Jaroslav Dietl v něm měl zachytit vývoj československého zemědělství v letech 1945–1974.¹¹²

Jedenácti dílný seriál zachycuje osudy obyvatel vesnice Bernartice. Příběh začíná v létě roku 1945, kdy se rodina Hamrů stěhuje do opuštěné chalupy v pohraničí. Nejstarší syn Štěpán se tedy ožení s dívkou Jiřinou, aby spolu mohli počestně odjet za novým životem. Dále mají Hamrovi syna Vaška, jenž rozumí opravě motorů, a nejmladšího Jana.¹¹³

Ve čtvrtém dílu, s názvem *Z rozbouřeného času*, který se odehrává od listopadu 1951 do listopadu následujícího roku, se ve vesnici začínají rozorávat meze. Někteří rolníci se proti tomuto aktu postaví. Jako první je to sedlák Zajíček, který je následně nařknut z „kulactví“¹¹⁴ a matka Hamrová, která si lehne před rozjetý traktor.¹¹⁵ Jan Hamr se svou dívkou Marií Zajíčkovou chodí tajně, aby rodiče nevěděli, agitovat zpěvem do ostatních vesnic lidí do družstev a strany. Při jedné takové návštěvě je uvidí bernartický protikomunistický sedlák Čumík a rodičům samozřejmě tuto informaci předá.

¹¹¹ Zajíček je v seriálu jedním ze zámožných obyvatel Bernartic.

¹¹² BEDNAŘÍK, P. *Normalizační seriály Jaroslava Dietla*. In: KOPAL, P.: Film a dějiny 2. Praha, 2009, s. 306.

¹¹³ Jana hraje v druhé epizodě M. Velda, avšak ve třetím díle se mění herecký představitel na J. Satoranského, který je po fyziognomické stránce zcela nepodobný Veldovi.

¹¹⁴ Pouze nařknut, bez následků.

¹¹⁵ DIETL, Jaroslav. *Scénář Nejmladší z rodu Hamrů. Příběh jedenáctý: Setkání*. Praha, 1. čtvrtletí 1975

Plechová kavalérie v režii Jaroslava Dudka, z roku 1979 je sedmidílný seriál o partě kombajnérů, kteří se v rámci socialistické spolupráce vydávají po posečení polí ve svém JZD, na výpomoc ostatním zemědělcům v tehdejší Československé republice.

V jednotlivých dílech je opět zachycena normalizační doba, činnost v již založených zemědělských družstvech a osudy lidí na českém venkově.

Celkem komplikovaně je zde zobrazen střet dvou generací, a to v podobě mladého nezkušeného vedoucího Kubánka a staršího protřelého zemědělce Straky, kteří spolu vedou jednolitého spor. Děj filmu vykresluje mladého Kubánka jako neschopného vést kolektiv kombajnérů, pomoc a radu mu zajišťuje předák kombajnér Holeček. Straka je vylíčen v neustálé opozici a prakticky sleduje své zájmy a dělá vše tak, jak uzná sám za vhodné.

V zápletce filmu je vylíčena namáhavá a nesnadná práce kolchozníků, protipólem je ve scénáři zobrazen konečný happy end v podobě usmíření rozhádaných pracovníků. Ve filmu je poukázáno na kolektivní práci zemědělců.

Tento normalizační seriál ukazuje již pevně ovládnutí kinematografie. „*Hlavním úkolem bylo zajistit výrobu filmů v duchu kulturní politiky strany a posílení vedoucí úlohy strany a její autority.*“¹¹⁶

Taktéž v tomto duchu vznikaly seriály. Témata v nich zobrazená byla soustředěna na běžný život lidí, jejich osobní nebo pracovní problémy. Úkol seriálu bylo po etapách divákovi předkládat vždy jen část obsahu a „dávkovat“ díly postupně.

¹¹⁶ HULÍK, Štěpán. *Kinematografie zapomenutí: počátky normalizace ve Filmovém studiu Barrandov (1968-1973)*. Praha: Academia, 2011. Šťastné zítřky (Academia), s. 289. ISBN 978-80-200-2041-3.

12 SHRNU TÍ

Socialistické kinematografie čerpaly svou sílu z jiných oblastí kultury, mnohem rozvinutějších, vyzrálejších. Nejednou se dostavilo rozčarování, omyly. Na druhé straně však tato symbióza přinášela velké možnosti a nakonec i úspěchy.¹¹⁷ Jestliže film chce zachytit příběh lidského života, musí se tedy spíše zaměřit na prožitky a zkušenosti mladých lidí, neboť například láska se stává věčně živou látkou kinematografie. Zkušenost smrti, jejího očekávání, strach z ní a celý komplex psychologických jevů, které jsou vlastní vyzrálému člověku, se ve filmech masového charakteru objevuje jen zřídka. A pokud se přece jen mihne, pak to obvykle není z perspektivy těch, kteří ještě od života mnoho očekávají.¹¹⁸

Výše rozebírané české dokumentární a hrané filmy měly za cíl poukázat na všeobecné povědomí klasického diváka padesátých let. Na to, jak zkreslený a jednotvárný úhel pohledu byl zachycen, a že potenciální mladý režisér stejně neměl šanci zvítězit, nýbrž vše bylo pod dohledem.

Na základě zhodnocení všech výše uvedených titulů lze konstatovat, že 85 % sledovaných filmů se dějově potkává v následujících bodech:

- kulak jako třídní nepřítel;
- rolník zastupující střední vrstvu;
- mylná informace, že vstup do JZD je výhodný;
- zástupci JZD, agitátoři, straničtí komunističtí funkcionáři
atd.

Pojetí kolektivizace ve filmu bylo ovlivňováno stranickým aparátem. Kinematografie padesátých let se podřizovala požadavkům socialistického realismu. Během druhé poloviny padesátých let se teprve začaly objevovat filmy vymykající se nastavenému rámci schematického vidění a až ve druhé polovině let šedesátých došlo k reformě kritického náhledu. V roce 1968 okupací Československa došlo k ukončení tvůrčí svobody a následná produkce filmů sedmdesátých a osmdesátých let nabízí zkreslený normalizační pohled na události padesátých let.

¹¹⁷ MICHAŁEK, Bolesław. *Film - sztuka w ewolucji*. Wyd. 1. Warszawa: Wydawnictwa Artystyczne i Filmowe, 1975. Page 184. Panorama sztuki.

¹¹⁸ Tamtéž, s. 116.

Zachycení kolektivizace ve filmu, dokumentu, či seriálu bylo obdobné – šířilo dobové interpretace kulturního dění, bylo poukázáno na postavení člověka ve společnosti. Zásadní bylo spojení kina, medií a tisku nejen s domácí, ale i celosvětovou, humanistickou kulturou, v závislosti na politické době, v níž se příběhy odehrávaly.

Formace, ke kterým docházelo v době vývoje, vnímal divák specificky na základě svého vlastního chápání, jelikož filmový obraz venkova padesátých let podléhal požadavkům doby, ideologickému pojetí a tudíž lze hovořit i o fikčním světě kinematografie.

13 FILMOGRAFIE

Pro orientaci v jednotlivých filmech a zařazení dílčích poznatků do širšího kontextu je níže uveden abecední seznam vybraných filmů se stručným obsahem a zkráceným hereckým obsazením.

Údaje jsou plně převzaty z *Katalogu Český hraný film 1898–1970*, který je přístupný on-line na webových stránkách Národního filmového archivu: <http://web.nfa.cz/CeskyHranyFilm/cz/obsah/index.html>

- **Cesta hlubokým lesem (1963)**

režie: Štěpán Skalský; námět a scénář: Jaroslav Dietl; kamera: Václav Hanuš; architekt: Karel Škvor; střih: Josef Dobřichovský; hudba: Zdeněk Liška
herci: Mojmír Fašung (Cyril), Jan Kačer (Rudolf), Ilja Prachař (Baltazar), Jaroslav Moučka (Havran), Marie Drahokoupilová (Anička), Václav Lohniský (Kozínek), Miroslav Částek (Matouš)

- **Frona (1954)**

režie: Jiří Krejčík; námět: Jaroslav Zrotal; scénář: Vladimír Bor, Jiří Krejčík, Jaroslav Zrotal; kamera: Vladimír Novotný; architekt: Rudolf Lukeš, Oldřich Bosák; střih: Josef Dobřichovský; hudba: Jiří Šust
herci: Hana Čelková (Františka Zobačová – Frona), Gustav Hilmar (Zobač), Július Pántik (Floriš Zobač), Otto Lackovič (Jura Žebroň), František Smolík (předseda Filípek), Marcela Martínková (Mařa), Josef Bek (inženýr Antoš)

- **Slepice a kostelník (1950)**

režie: Oldřich Lipský, Jan Střejček; námět: Jaroslav Zrotal; scénář: Vladimír Bor, Jan Střejček, Jaroslav Zrotal; kamera: Jan Roth; architekt: Miloš Třeška; střih: Jan Chaloupek; hudba: Jan Kapr
herci: Otomar Korbelář (Tonek Pěknica), Jiřina Štěpničková (Tereza Pěknicová), Vlasta Burian (kostelník Josef Kodýtek), Josef Bek (příslušník SNB), Vladimír Řepa (velkostatkář Voznica)

- **Cesta ke štěstí (1951)**

režie: Jiří Sequens; námět: Roman Hlaváč, Kiril Illinčev; scénář: Roman Hlaváč, Jiří Sequens; kamera: Václav Pazderník; architekt: Ferdinand Fiala; střih: Jan Chaloupek; hudba: Jiří Srnka

herci: Jiřina Švorcová (Vlasta Tomešová), Bohumil Švarc (Olda Majer), Otakar Dadák (Jindra Borek), Vladimír Hlavatý (Jan Tomeš), Rudolf Deyl ml. (František Karásek), Jaroslav Lokša (Fulín)

- **Neobyčejná léta (1952)**

režie: Vojtěch Jasný, Karel Kachyňa; scénář: V. Jasný, K. Kachyňa; kamera: V. Jasný, K. Kachyňa

- **Usměvavá zem (1952)**

režie: Václav Gajer; námět: Josef Neuberg, František Vlček; scénář: Josef Neuberg, František Vlček; kamera: Julius Vegricht (ateliér), Jiří Bronec (exteriér); architekt: Miroslav Pelc; střih: Josef Dobřichovský; hudba: Jiří Srnka

herci: Otomar Korbelář (předseda JZD Mates Podlešák), Josef Mixa (agronom Václav Drvota), Miroslava Langová (Vlasta Ročková), Jaromír Spal (účetní Benda), Zdeňka Baldová (Fejfarová) Vladimír Řepa (František Skácel), Josef Beyvl (sedlák a hostinský Bedřich Sahula)

- **Velká samota (1959)**

režie: Ladislav Helge; námět: Ivan Kříž; scénář: Ivan Kříž, Ladislav Helge; kamera: Ferdinand Pečenka, Josef Novotný; architekt: Karel Lier; střih: Josef Dobřichovský; hudba: Gustav Křivinka; skupina: Šmída – Kunc

herci: Július Pántik (Martin Souček), Blanka Bohdanová (Anna, Malcova dcera), Bohumil Šmída (Cyril Malec), Václav Lohniský (Antonín Sláma), Rudolf Hrušínský (předseda JZD Fratišek Kaláb)

- **Všichni dobří rodáci (1968)**

režie: Vojtěch Jasný; námět: Vojtěch Jasný; scénář: Vojtěch Jasný; kamera: Jaroslav Kučera; architekt: Karel Lier; střih: Miroslav Hájek; hudba: Svatopluk Havelka; skupina: Šmída – Fikar

herci: Radoslav Brzobohatý (sedlák František), Věra Galatíková (Františkova žena), Vlastimil Brodský (varhaník Očenáš), Waldemar Matuška (Zášinek), Vladimír Menšík (Jožka Pyřk), Pavel Pavlovský (listonoš Bertin)

- **Vzbouření na vsi (1949)**

režie: Mach Josef; námět: Václav Řezáč; scénář: Josef Mach, Ivan Osvald; kamera: Bohumil Vích; architekt: Ferdinand Fiala; střih: Josef Dobřichovský; hudba: Julius Kalaš; skupina: Vávra – Feix

herci: Vojta Plachý - Tůma (sedlák Harazim), Marie Nademlejnská (Harazimová), Otomar Korbelář (předseda NV Kubeš), Milada Hortová (Kubešová), František Filipovský (Josef Mráček), Ella Nollová (Mráčková), Gustav Nezval (Jan Valenta)

ZÁVĚR

Diplomová práce *Mediální obraz kolektivizace zemědělství. Osudy kulaků v českém hraném a dokumentárním filmu*. se skládá ze dvou částí.

První část představují teoretická východiska, obsahující základní pojmy a výklad etymologie související s danou problematikou, obsahově vycházející ze zdrojů uvedených v seznamu použitých zdrojů. Teoretická východiska jsou rozčleněna na následující úseky: pojem a datace fáze kolektivizace, počátky ve světě a na našem území, Akce K – kulak, produkce ve filmu, cenzura ve filmu atd.

Hlavním cílem práce bylo připomenout a částečně i zmapovat tematiku kolektivizace a nabídnout její odraz ve filmovém zpracování. Komparace českých hraných filmů a dokumentů na téma kolektivizace zemědělství, zhodnocení osudů kulaků.

Výzkum byl zaměřen na rozборы filmů. Tímto vlastním šetřením diplomová práce zjišťovala, jakým způsobem působily hrané a dokumentární filmy na podvědomí českého diváka v dané době a v současnosti.

Na vybraných snímcích s danou tematikou ilustruje nejen měnící se obraz doby, ale i politické a společenské klima, které se ve filmech odráží.

Prostřednictvím hloubkové analýzy jednotlivých filmů šlo o to poukázat na míru zkreslení, která byla v době represí vyžadována režimem. Intenzita ideovosti poukazuje na vynucené potřeby doby a pozdější násilnou a kritickou likvidaci selského stavu a devastovaný venkov.

V době kolektivizace došlo k dlouhodobému poklesu prestiže selského stavu, který byl hluboce ponížěn a společensky degradován. V padesátých letech se příslušnost k selskému rodu stala pro sedláky spíše přítěží, členové jejich rodin byli politicky i sociálně stíháni a ve státě měli značně znevýhodněné postavení, a to jak v mladém věku v době svých studií, tak v dospělosti, kdy museli jednat se státními institucemi, úřady nebo například soudy. Také byli značně znevýhodněni při hledání svého společenského postavení a při výběru pracovního zařazení u zaměstnavatelů. Sedláci, kteří byli vězněni, po propuštění museli přijmout i podřadnou a méně placenou práci, protože byli v sociální tísní bez jakékoliv pomoci.

Po roce 1960 došlo k útlumu soukromě hospodařících rolníků, v této době došlo k rozmachu jednotných zemědělských družstev, kdy znárodněná kulacká půda patřila státu, tedy všem. Soukromě hospodařilo pouze velmi malé procento sedláků, a to ještě

ve zcela nevyhovujících a státem mocensky přiškrcených podmínkách, nebylo tedy vlastně ani s podivem, že přetrvali pouze ti nejzatvrzejší a režimu odporující zemědělci, kteří s vypětím sil věnovali maximální úsilí svému hospodaření. V době od šedesátých do osmdesátých let představovali samostatně soukromě hospodařící rolníci se svými malými hospodářstvími izolované malé celky, vytěsněné až na okraj zkolektivizovaného zemědělství.

Přes všechny prognózy, že selský stav nepřežije nové tisíciletí datované rokem 2000, nastala obroda. Nejvýznamnějším bodem byl sametový revoluční rok 1989, kdy byla potlačena vláda jedné totalitní strany, a to komunistické strany, a do popředí se dostala pluralitní vláda více politických stran. Zásadním krokem v této nové době bylo navrácení půdy původním vlastníkům, popřípadě jejich dědicům, a to bez ohledu na to, zda noví majitelé půdy budou zemědělskou výrobu provozovat či nikoli. Restituenti tak mohli po roce 1989 volit cestu svého vlastního hospodaření nebo dali navrácenou půdu do pronájmu jiným subjektům. Bylo jen na jejich svobodné vůli, jak s navráceným majetkem svobodně naloží.

Podkladem pro vyřizování restitučních nároků byly přijaty nové zákony a půda se vrátila zpět do vlastnictví selských rodů. Zároveň se podle práva navrátil i jiný zemědělský majetek, který byl v padesátých letech násilně zabaven nátlakovými praktikami v rámci kolektivizačního procesu.

Současně probíhala i privatizace státních podniků, které hospodařily na zemědělské půdě. Postupně se v devadesátých letech začal zvyšovat počet soukromě hospodařících rolníků a uvolňoval se opět prostor pro hospodaření. Dříve hanlivé označení sedláka, kulaka nebo statkáře tak pozbylo svého významu z dob totality a znovu postupně označilo pozitivní chápání a hodnotu tohoto výrazu.

Kolektivizace zemědělství v ČSR narazila na odpor rolníků, na který komunistický režim reagoval represemi – nezákonným postihováním, šikanováním i přesídlením rodin. Podle dostupných pramenů bylo do konce roku 1953 jen v Čechách vysídleno 1 629 rodin. Kolektivní hospodářství, které z vlastníků učinilo námezdní zaměstnance, nejen porušilo ústavou zaručené soukromé vlastnictví, ale ukázalo se i nedostatečně výnosným. Od roku 1990 je tento stav složitým procesem privatizace napravován a bohužel i dodnes některé kauzy stále nejsou vyřešeny.

Filmový obraz kolektivizace první poloviny padesátých let kladl největší důraz především na roli kulaka a jeho činnost na vesnici. Vše záviselo na tom, bude-li odstraněn, a politické přesvědčování se vztahovalo k němu jako k exemplárnímu případu všeobecně platného viníka. Odpoutat diváka od ostatních ošemetných záležitostí skutečné historie bylo hlavním cílem.

Obsah a forma filmového díla byly ovlivněny totalitní vládou a z kinematografie tak byl učiněn přímý nástroj komunistické politiky.

Doporučení pro další empirický a teoretický výzkum, na základě zjištěného šetření, by mohl být zaměřen na téma osobních příběhů kulaků, souvisejících s kolektivizací, například na boj o (ne)vrácené majetky. Pokud bychom zůstali v oblasti filmů s vybranou tematikou, nabízí se příklad téma rekreace v padesátých a šedesátých letech. Zde by bylo zajímavé sledovat, jak bylo možné vytvořit komediální příběh se zápletkou, a to v období filmových dějin, kdy žádný z filmů neměl být beze smyslu a poselství. Doporučení pro vysokoškolskou oblast nebo praxi je následující: Práce by mohla posloužit pedagogům všeobecných i uměleckých škol v rámci předmětů z oboru historie, mediální výuky, společenskovedních oborů aj.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Seznam použitých českých zdrojů

BLAŽEK, Petr, KUBÁLEK, Michal (eds.). *Kolektivizace venkova v Československu 1948–1960 a středoevropské souvislosti*. Česká zemědělská univerzita, 2008., s. 11, Bod (Dokořán). ISBN 978-80-7363-226-7.

DVOŘÁČEK, Jiří. Žízeň. In: *Kino 5*, 1950 (13. 4.), č. 8, s. 178.

FEIERABEND, Ladislav. *Zemědělské družstevnictví v Československu do roku 1952*. Volary: Stehlík, 2007, s. 18. ISBN 978-80-86913-03-2.

FIGES, Orlando. *Lidská tragédie: ruská revoluce 1891–1924*. Praha: BETA Dobrovský, 2005, s. 111, ISBN 80-862-7872-7.

Frona, Literární scénář, 2. verze, s. 75.

HAVELKA, Jiří. *Československé filmové hospodářství 1945–50*, Český filmový ústav, 1970, s. 31.

HULÍK, Štěpán. *Kinematografie zapomnění: počátky normalizace ve Filmovém studiu Barrandov (1968-1973)*. Praha: Academia, 2011. s. 63. Šťastné zítřky (Academia). ISBN 978-80-200-2041-3.

JASNÝ, Vojtěch. *Život a film*. NFA, Praha 1999, s. 120.

JIRÁK, Jan, KÖPPOVÁ, Barbora. *Média a společnost*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2007, s. 156. ISBN 978-80-7367-287-4.

JECH, Karel. *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*. Praha: Vyšehrad, 2008, s. 104. Moderní dějiny (Vyšehrad). ISBN 978-80-7021-902-7.

JECH, Karel. *Soumrak selského stavu 1945-1960*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2001, s.18. ISBN 80-728-5010-5.

KAPLAN, Karel. *Nekrvavá revoluce*. 1. vyd. v ČSFR. Praha: Mladá fronta, 1993, s. 233, fot. příl. Archiv (Mladá fronta). ISBN 80-204-0145-8.

KLIMEŠ, Ivan. *Matka a dítě. Čtyřicet pět sekund dialogu v Usměvavé zemi (1952)*. In: *Illuminace. Časopis pro teorii, historii a estetiku filmu*. Praha: Národní filmový archiv 6, č. 4 (1994), s. 47–74.

KLOBOUČNÍK Jan. *Dopis autora divákovi. Jak vznikl a co chce říci nový film „Žízeň“*. In: *Kino 5*, 1950, č. 7 (30. 3.). (s. 147).

KNAPÍK, Jiří. *Únor a kultura: sovětizace české kultury 1948–1950*. Praha: Libri, 2004, s. 64. Otazníky našich dějin. ISBN 80-727-7212-0.

KOVÁŘ, Pavel. *Otec kulak, syn zelený baron: [příběh Haškova selského rodu a obrázky ze života Úhonic]*. Praha: Riopress, 2004. ISBN 80-862-2179-2.

KUČERA, Jan. *O lidech a smrti. (Mezi dějinami a mýtem II.)*. In: *Film a doba 15*, 1969, č. 9., s. 474

MARX Karl, ENGELS, Friedrich. *Komunistický manifest: podle prvního vydání Komunistického manifestu v Čechách*, Otakar II., Praha 2000, s. 51

MEZULIÁNIK, Miroslav: *Vesnický boháč – pijavice vesnice*. Knihovna JZD, sv. 18, Praha 1951.

Národní archiv (NA), fond ÚV KSČ, 10/5, sv. 18, a.j. 78/1, Zápis ze 2. schůze ideologické komise ÚV KSČ, Praha, 12. 5. 1963, s. 13.

NFA, fond FR, Posudek Dr. Kořátka z 15. 5. 1950 k literárnímu scénáři Slepice a kostelník.

NFA, fond FR, Zápis ze schůze FR z 12. 9. 1950.

PURŠ, Jiří. *Poslání socialistického filmu. Projevy a stati z let 1969-1979*. Praha: Československý filmový ústav, 1981, s. 41.

ROKOSKÝ, Jaroslav, SVOBODA, Libor. *Kolektivizace v Československu*. Praha: ÚSTR, 2013. ISBN 978-80-87211-96-0.

ROKOSOVIČ, Šárka. Administrativní opatření - jedna z forem perzekuce sedláků komunistickým režimem. In: *Securitas imperii: Sborník k problematice vztahů čs. komunistického režimu k „vnitřnímu nepříteli“*, Praha, Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu 10, (2003,) s. 147–194.

RŮŽIČKA, Miloslav. *Vyhnanci: akce "Kulak": zločin proti lidskosti!*. Česko: Miloslav Růžička, 2008. ISBN 978-80-254-6522-6.

SLINTÁK, Petr, ROTTOVÁ, Hana. *Venkov v českém filmu 1945-1969: filmová tvář kolektivizace*. Praha: Academia, 2013, s. 22. Šťastné zítřky (Academia), 11578. ISBN 978-80-200-2303-2.

SLINTÁK, Petr. *Poválečná proměna venkova a český hraný film 1945–1970*, Bakalářská práce, s. 92.

ŠTÁBLA, Zdeněk, BENEŠOVÁ, Marie. *Obrázek člověka v české kinematografii z let 1922, 1932, 1942, 1952, 1963*. Praha: Filmový ústav, 1966-1969, 385 s.

URBAN, Jiří. *Venkov pod kolektivizační knutou: okolnosti exemplárního „kulackého“ procesu*. Praha: Vyšehrad, 2010, s. 121. Moderní dějiny (Vyšehrad). ISBN 978-80-7429-055-8.

VACULÍK, Jaroslav. *České menšiny v Evropě a ve světě*. 1. vyd. Praha: Libri, 2009. ISBN 80-210-3832-2.

VYKOUPILOV, Libor. *Slovník českých dějin*. 2., přeprac. a dopl. vyd. Brno: J. Zirkus, 2000. s. 280. ISBN 80-902-7820-5.

WIRTHOVÁ, Božena, Boj nového se starým na naší vesnici. In: *Lidové noviny* 58, 1950 (23. 3.), č. 70. (s. 5)

ŽALOUDEK, Karel. *Encyklopedie politiky*. 3., přeprac. a aktualiz. vyd. Praha: Libri, 2004. ISBN 80-727-7209-0.

Seznam použitých zahraničních zdrojů

FRANCISCO, Ronald A., LAIRD, Betty A., LAIRD, Roy D. *The Political economy of collectivized agriculture: a comparative study of communist and non-communist systems*. New York: Pergamon Press, 1979. ISBN 00-802-3880-7. Dostupné také z: <https://books.google.cz/books?id=CwnLBAAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=cs#v=onepage&q&f=false>.

MICHAŁEK, Bolesław. *Film - sztuka w ewolucji*. Warszawa: Wydawnictwa Artystyczne i Filmowe, 1975, S. 184. Panorama sztuki.

Seznam použitých internetových zdrojů

Bohatá historie zlínského festivalu [online]. © FILMFEST, s.r.o. [cit. 2016-02-29].
Dostupné z: <http://www.zlinfest.cz/24817-historie>

Čsl. společnost v letech 1945-1948 využívání prezidentských dekretů a odsun Němců.
[online] [cit. 2015-12-30]. Dostupné z : http://www.totalita.cz/45-48/45-48_03.php

Historie.cz [online]. © Česká televize, 2016 [cit. 2016-02-05]. Dostupné z:
<http://www.ceskatelevize.cz/porady/10150778447-historie-cs/208452801400003-ukradena-puda>

JAROŠ, Jan, KOPAL, Petr. *Neobyčejná léta – obyčejná propaganda* [online]. [cit. 2016-02-29]. Dostupné z: <http://www.ustrcr.cz/data/pdf/pamet-dejiny/pad1201/084-090.pdf>

Kolektivizace ve filmu [online]. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, ©2008-2015
[cit. 2015-12-27]. Dostupné z: <http://www.ustrcr.cz/cs/kolektivizace-ve-filmu>

Mediář.cz [online]. Praha: News Media s.r.o., 2013 [cit. 2016-02-29]. Dostupné z:
<http://www.mediar.cz/historicke-plakaty-ceske-pojistovny/>

Moderní dějiny: IX. sjezd Komunistické strany Československa ve fotografii [online]. [cit. 2016-03-03]. Dostupné z: <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/ix-sjezd-komunisticke-strany-ceskoslovenska-ve-fotografii/>

Případ Babice [online]. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2008,
[cit. 2015-12-27]. Dostupné z: <http://www.ustrcr.cz/cs/pripad-babice>

Sbírka zákonů Republiky Československé. Ročník 1948. [online]. Dostupné:
http://aplikace.cr.cz/archiv2008/sbirka/1948/zakon_2q.html#castka_21

SOVADINA, Jiří. *Moderní dějiny: Rubrika: Pretotalitní Československo v letech 1945-1948: Košický vládní program (5. 4. 1945)* [online]. Občanské sdružení PANT, 2009, 10.2.2012 14:34 [cit. 2016-02-02]. Dostupné z: <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/kosicky-vladni-program-5-4-1945/>

ŠPERK, Jan. *Kolektivizace v ČSR: Vznik JZD a jejich vývoj v 50. letech 20. století* [online]. In: 2012 [cit. 2015-11-18]. Dostupné z: <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/kolektivizace-v-csr/>

TOTALITA.cz [online]. ©1999-2016 [cit. 2016-02-05]. Dostupné z: <http://www.totalita.cz/vysvetlivky/kolektivizace.php>

Totalita.cz: volby 1946 [online]. ©1999-2016 [cit. 2016-02-02]. Dostupné z: http://www.totalita.cz/volby/volby_1946.php

Ústav pro studium totalitních režimů: Dokumentační činnost [online]. Praha, 2015 [cit. 2016-02-29]. Dostupné z: <http://www.ustrcr.cz/cs/kolektivizace-venkova-v-ceskoslovensku-dokumentacni-cinnost>

Ústav pro studium totalitních režimů: Kolektivizace zemědělství [online]. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2015 [cit. 2015-11-14]. Dostupné z: <http://www.ustrcr.cz/cs/kolektivizace-venkova-v-ceskoslovensku>

Zpravy.idnes.cz: Okradli je hned dvakrát. Dostanou „kulaci“ svůj majetek někdy zpět? [online]. Praha: MAFRA, a. s., 0089n. 1. [cit. 2016-02-29]. Dostupné z: http://zpravy.idnes.cz/okradli-je-hned-dvakrat-dostanou-kulaci-svuj-majetek-nekdy-zpet-psv-/zpr_archiv.aspx?c=A080217_154302_kavarna_bos

SEZNAM ZKRATEK

KSČ	Komunistická strana Československa
ABS	Archiv bezpečnostních složek
ČSF	Československý státní film
FR	Filmová rada
JZD	Jednotné zemědělské družstvo
KNV	Krajský národní výbor
KV KSČ	Krajský výbor Komunistické strany Československa
KVP	Košický vládní program
MIO	Ministerstvo informací a osvěty
MNV	Místní národní výbor
NF	Národní fronta
NFA	Národní filmový archiv
ONV	Okresní národní výbor
OV KSČ	Okresní výbor Komunistické strany Československa
SNB	Sbor národní bezpečnosti
SSSR	Svaz sovětských socialistických republik
ÚD	Ústřední dramaturgie
ÚV KSČ	Ústřední výbor Komunistické strany Československa

SEZNAM OBRÁZKŮ, TABULEK A GRAFŮ

Seznam obrázků

Obrázek 1: IX. Sjezd KSČ roku 1949	26
Obrázek 2: Rudé právo: „Filmové léto na vesnici“ zahájeno	37

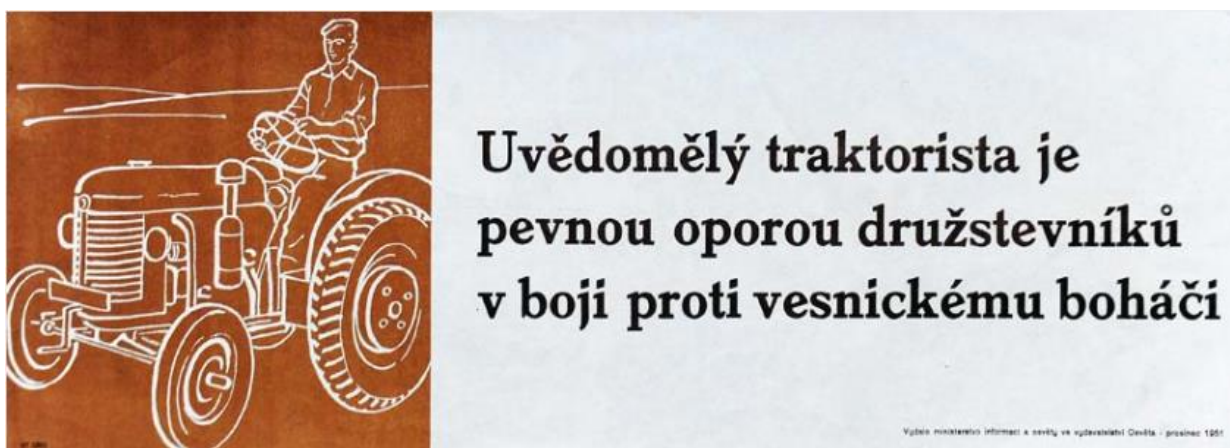
Seznam tabulek

Tabulka 1: Roční výnosy kusů dobytka, mléka a vajec	24
Tabulka 2: Charakteristiky hlavních postav	48
Tabulka 3: Vyobrazení „kulaka“ v českém hraném filmu, ve třech obdobích	48

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha A – Propagační plakáty z padesátých let	I
---	---

Příloha A – Propagační plakáty z padesátých let

Zdroj:¹¹⁹

¹¹⁹ Ústav pro studium totalitních režimů: *Dokumentační činnost* [online]. Praha, 2015 [cit. 2016-02-29]. Dostupné z: <http://www.ustrcr.cz/cs/kolektivizace-venkova-v-ceskoslovensku-dokumentacni-cinnost>

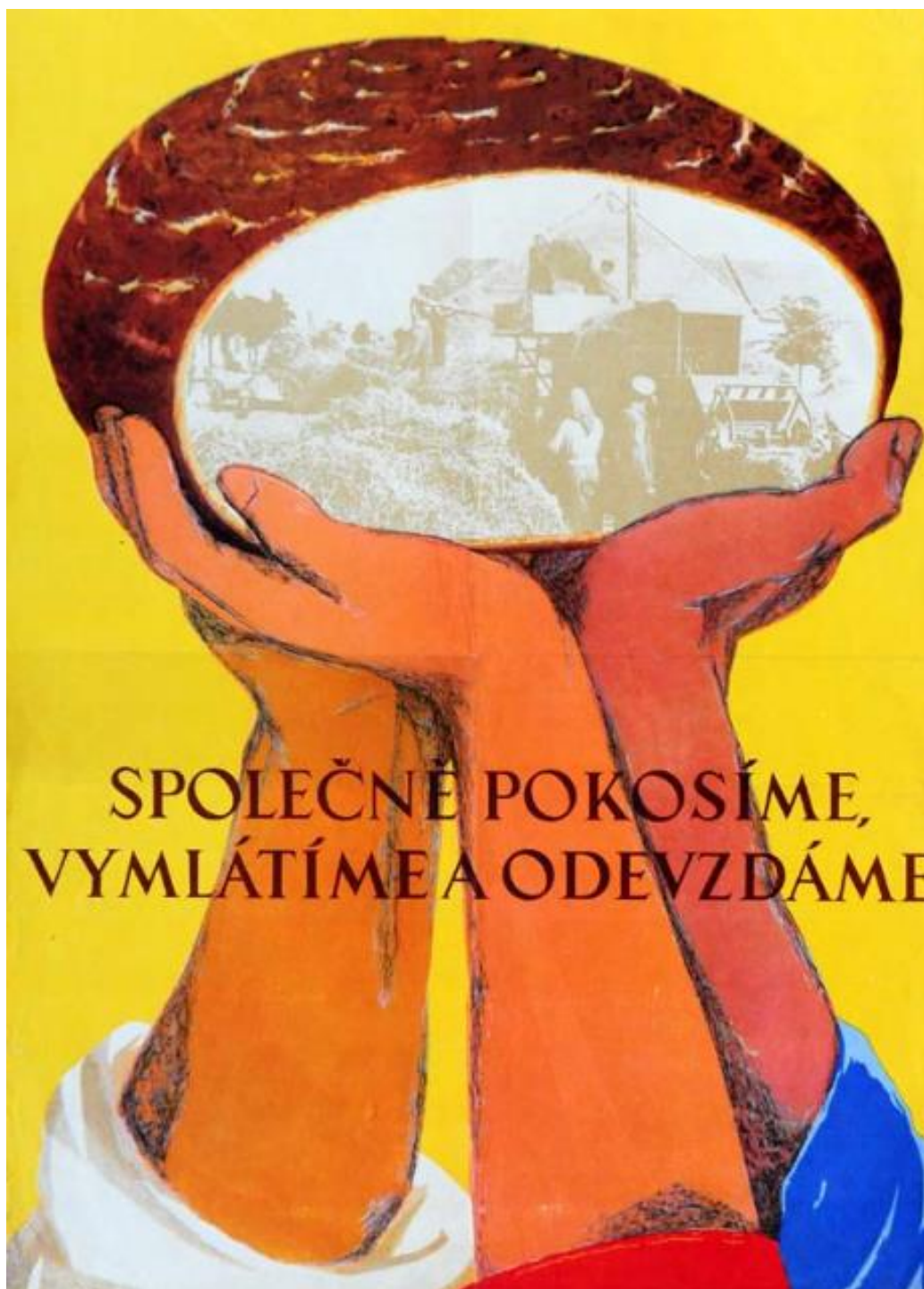
„Hodnotné mléko – Váš lepší příjem“

Zdroj:¹²⁰

¹²⁰ ROKOSKÝ, Jaroslav, SVOBODA, Libor. *Kolektivizace v Československu*. Praha: ÚSTR, 2013. ISBN 978-80-87211-96-0.

„Společně pokosíme, vymlátíme a odevzdáme“

Zdroj:¹²¹

¹²¹ ROKOSKÝ, Jaroslav, SVOBODA, Libor. *Kolektivizace v Československu*. Praha: ÚSTR, 2013. ISBN 978-80-87211-96-0.

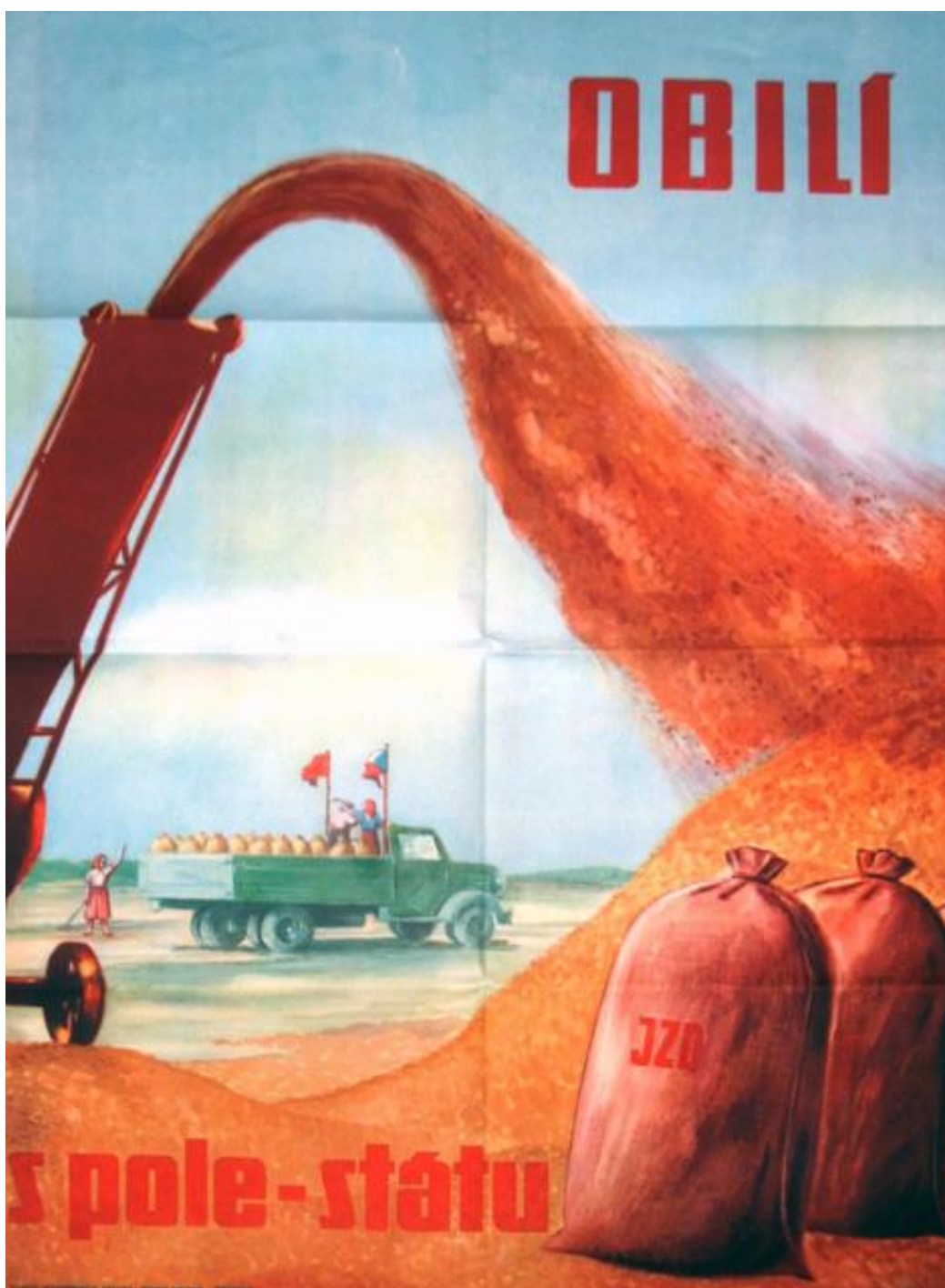
„Plánovaný kontingent, součást pětiletky: Plnění kontingentů mléka je dnes povinnost –
zítra právo“

Zdroj:¹²²

¹²² ROKOSKÝ, Jaroslav, SVOBODA, Libor. *Kolektivizace v Československu*. Praha: ÚSTR, 2013. ISBN 978-80-87211-96-0.

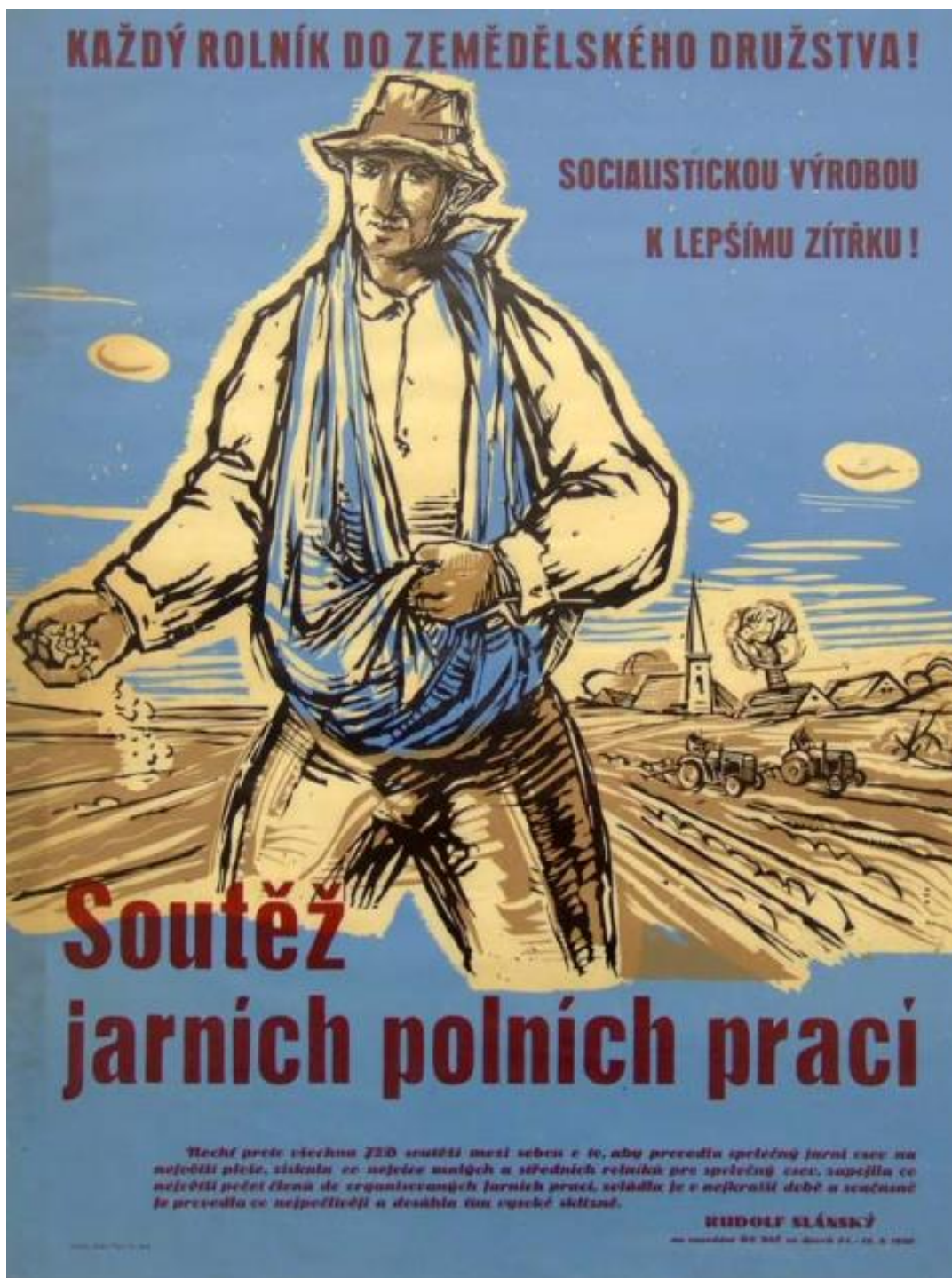
„Obilí s pole - státu“

Zdroj:¹²³

¹²³ ROKOSKÝ, Jaroslav, SVOBODA, Libor. *Kolektivizace v Československu*. Praha: ÚSTR, 2013. ISBN 978-80-87211-96-0.

„Anonym: Soutěž jarních polních prací – Každý rolník do zemědělského družstva!“

Zdroj:¹²⁴

¹²⁴ Ústav pro studium totalitních režimů: Dokumentační činnost [online]. Praha, 2015 [cit. 2016-02-29]. Dostupné z: <http://www.ustrcr.cz/cs/kolektivizace-venkova-v-ceskoslovensku-dokumentacni-cinnost>

„V podzimní sklizni na sklizni, jen s očištěnými vozidly!“

Zdroj:¹²⁵

¹²⁵ Mediář.cz [online]. Praha: News Media s.r.o., 2013 [cit. 2016-02-29]. Dostupné z: <http://www.mediar.cz/historicke-plakaty-ceske-pojistovny/>

„Tam se dobře daří, kde JZD hospodaří“

Zdroj:¹²⁶

¹²⁶ *Zpravy.idnes.cz: Okradli je hned dvakrát. Dostanou „kulaci“ svůj majetek někdy zpět?* [online]. Praha: MAFRA, a. s., 0089n. 1. [cit. 2016-02-29]. Dostupné z: http://zpravy.idnes.cz/okradli-je-hned-dvakrat-dostanou-kulaci-svuj-majetek-nekdy-zpet-psv-/zpr_archiv.aspx?c=A080217_154302_kavarna_bos

Vojtěch Jasný a Karel Kachyňa v roce 1951

Vojtěch Jasný a Karel Kachyňa v roce 1951
Foto: ČTK

Zdroj:¹²⁷

¹²⁷ JAROŠ, Jan, KOPAL, Petr. *Neobyčejná léta – obyčejná propaganda* [online]. [cit. 2016-02-29]. Dostupné z: <http://www.ustrcr.cz/data/pdf/pamet-dejiny/pad1201/084-090.pdf>

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora: Bc. Jana Hronová

Obor: Sociální a mediální komunikace – Mgr.

Forma studia: kombinovaná

Název práce: *Mediální obraz kolektivizace zemědělství. Osudy kulaků v českém hraném a dokumentárním filmu.*

Rok: 2016

Počet stran textu bez příloh: 62

Celkový počet stran příloh: 9

Počet titulů českých použitých zdrojů: 34

Počet titulů zahraničních použitých zdrojů: 2

Počet internetových zdrojů: 16

Vedoucí práce: Mgr. Libor Svoboda, Ph.D.